

ČASOPIS ZA TURIZEM IN KULTURO, NOVEMBER 2019

Karavanke

Nobelov nagrajenec Peter Handke

STRANI 8, 9

Peter Handke (v sredini), mojster nemške besede, ki je tesno povezan s slovensko besedo in tudi s svojim domačim Grebinjem, je leta 2013 iz rok predsednika Narodnega sveta koroških Slovencev Valentina Inzka (levo) in predsednika Krščanske kulturne zveze Janka Zerzerja prejel Einspielerjevo nagrado v zahvalo za zavzemanje za slovensko literaturo na Koroškem. / Foto: Vincenc Gotthardt

Učitelj in poet z Obirskega.

Valentin Polanšek je bil ljudskošolski učitelj, ravnatelj dvojezične šole, pesnik, pisatelj, zborovodja in skladatelj. Spomin nanj je še živ. **STRAN 4**

Slovenci z obeh strani Karavank.

Pisatelj, pesnik in publicist Ivan Sivec je v Sloveniji eden najbolj branih avtorjev, napisal je tudi sago o Karantaniji.

STRANI 6, 7

Po sledi znamenitih Blejcev.

Bled s svojo tisočletno zgodovino, podobo raja in velikimi osebnostmi že od nekdaj privablja obiskovalce z vsega sveta.

STRANI 10, 11

LIHARDA KAMENSKA

Bila je usmiljena mati Slovencev

V okviru čezmejnega evropskega projekta SmartTourist bo izšla tretja knjiga, v obliki romana predstavljena življenjska zgodba Liharde Kamenske, koroške svetnice iz desetega stoletja. V nemščini jo je napisala Regina Schaunig.

Bojan Wakounig

Obdobje na prelomu iz prvega v drugo krščansko stoletje, čas med 10. in 12. stoletjem, prav gotovo ni bila samo era moških zavojevalcev, cerkvenih velmož in možatih učenjakov. Dobo so zaznamovale in s svojim znanjem in sposobnostmi obogatile tudi ženske. Hildegarda Bingenska, pesnica, skladateljica, učenjakinja in redovnica na Nemškem na primer, ali pa Ema Krška, plemkinja in dobrotnica na tedaj še izrazito

slovenskem Koroškem. In Liharda Kamenska, prav tako koroška plemkinja iz Podjune. Dobrotnica in svetnica, ki jo Korošci častijo še danes in ki njej v spomin na začetku februarja mečejo kruhke med ljudi. In ki je verjetno bila tudi sorodnica Eme Krške. O njej je koroška pisateljica Regina Schaunig napisala življenjsko zgodbo v obliki romana Liharda.

Liharda Kamenska z nemškim imenom Hildegard von Stein se je rodila okoli leta 910, umrla pa 5. februarja leta 985, po Antonu

Martinu Slomšku pa prav tako na god sv. Agate, vendar šele leta 1024. Bila je žena plemenitega Albuina (tudi: Alboina), gospodarja gradu Prosnica pri Škrbini na vzhodnem koncu Gur, koroškega hribovja severno od reke Drave. Njun najstarejši sin Albuin je bil eden prvih škofov v južnotirolskem Brixnu, bil je torej na čelu škofije, ki je stoletja imela v lasti gorenjski biser Bled.

Zavrtnjen snubec se je Lihardi maščeval

Legenda o Lihardi se je skozi stoletja ohranjala v ustnem, seveda slovenskem izročilu, saj je prebivalstvo koroške Podjune do dvajsetega stoletja skoraj v celoti govorilo samo slovensko, o njej je pisal tudi Anton Martin Slomšek, najprej v Djanju svetnikov božjih, potem pa obširneje še v Drobtnicah. Med odsotnostjo njenege moža Albuina naj bi Lihardo zalezoval njegov brat Pero, a žena je ostala stano vitna in ni podlegla njegovemu dvorjenju. Zavrtnjeni snubec se je odločil se maščevati in ko se je Albuin vrnil na grad Prosnica, je Lihardo zatožila zlobna dekla Lupa, češ da žena svojemu možu ni bila zvesta. Ta se je tako razsrdil, da je ljubosumen in v besu vrgel Lihardo in njeno deklo Dorotejo skozi okno v prepad. A angeli so ju prestregli in ju odnesli v graščino na skali v Kamnu (Stein) na drugi, južni strani Drave. Po čudežni odrešitvi je Liharda sklenila, da bo odtlej živela na Kamnu.

Ko je Albuin zagledal okamenelo deklo Lupo, je uvidel svoj zločin in se skesal. Zjokal se je in prelil veliko solz, da je oslepel. Liharda mu je tedaj že odpustila, prosila ga je le, da naredi pokoro. Slep je odšel na romanje v Oglej, Rim, Santiago de Compostela in v Jeruzalem, ob vrnitvi pa je umrl v Mohličah (Möchling), čisto blizu doma, kjer je pokopan v tamkajšnji cerkvi. Njegova vdova Liharda je po tistem skrbela za otroke, služila Bogu in pomagala revežem, katerim je njen grad postal pribežališče. Slomšek je o njej zapisal: »Bila je usmiljena mati Slovencev, kateri so ob krajih Drave živeli, in tudi po svoji smerti jih pozabila nij, kajti je sporočila, naj se vsako leto na dan njene smerti ubogim gosti naredite, ki se na Kamenu pri božjem opravilu snidejo.«

Cerkev svetega Lovrenca kraljuje visoko nad vasjo Kamen v Podjuni. Njeni temelji segajo verjetno že v 11. stoletje.

Metanje kruhkov za srečo in zdravje

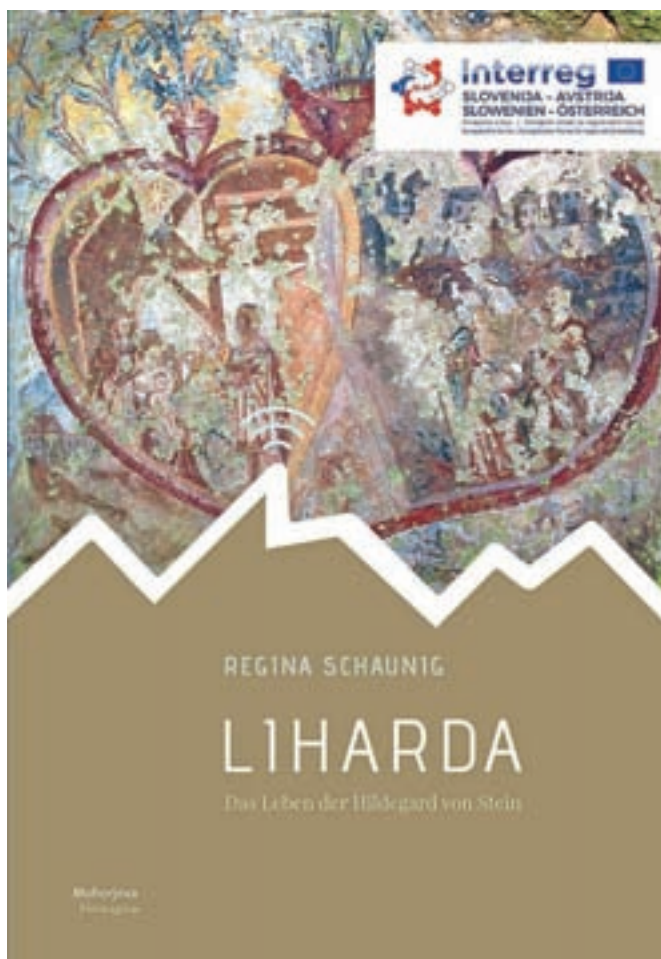
Spomin na Lihardino dobrodelnost je ohranjen še danes s tradicijo »metanja štrucejev« ali »metanja kržejev.« Vsako prvo nedeljo v februarju se verniki (in nedvomno tudi manj verni) po nedeljski maši zberejo pred cerkvijo na Kamnu blizu Klopinskega jezera, da prejmejo blagoslovljene kruhke, tako imenovane štruceje ali kržeje. Po tradiciji so pečeni z rženo moko, toda kakor pravi škocjanski župnik Mirko Isopp, ki je pristojen tudi za

kamensko župnijo, danes pogosto uporabljajo že mešano, pšenično-rženo moko. Po ljudskem verovanju naj bi blagoslovljeni kruhki varovali pred uroki, udarom strele in nezgodami v gorah, pomagali naj bi tudi živalim, zaradi česar kruhke še danes kmetje dajejo za hrano živini, prinašali pa naj bi tudi srečo in obvarovali pred nesrečami. Zato jih med drugim dajo tudi v avtomobile. Vsako leto tako porazdelijo in blagoslovijo dobrih tri tisoč štrucejev ali kržejev, kakor pravi župnik Isopp.

Prikaz obdobja, kulture in družbe pred tisočletjem

Avtorica romana Liharda Regina Schaunig, študirala je germanistiko, splošno in primerjalno jezikoslovje ter filozofijo, je knjigo zasnovala tako kot življenjepis Liharde Kamenske kakor tudi kot poglobljeno ilustracijo njenega obdobja. V desetem stoletju je iz kneževine Karantanije, ki je tedaj že dolgo bila pod frankovsko nadoblastjo, leta 976 nastala vojvodina Koroška, v tistem času so prav na Koroškem nastali Brižinski spomeniki, najstarejši ohranjeni zapis v slovenskem jeziku, kljub dobrim dvem stoletjem pokristjanjevanja se je še vedno držala stara vera v poganske bogove, slovenščina pa je tedaj bila še veljaven deželni jezik na Koroškem. Tema knjige je zato tudi odnos med slovenskim in nemškim prebivalstvom ter pokristjanjevanje karantanskih Slovencev.

Liharda Kamenska je bila, kakor pravi avtorica, med redkimi ženskami, ki so imele pomembno vlogo tudi v družbi. »Ko sem brala legendo o njej, sem začutila željo, da to koroško slovensko ljudsko svetnico vzamem iz njenega "temnega stoletja" in ji – po več kot 1000 letih – spet dam besedo.« Pri tem ji je šlo za »čim bolj zanesljivo rekonstrukcijo njene življenjske zgodbe in okoliščin ter za prikaz obdobja, kulture in družbe. Nastal je torej zgodovinski roman, lahko pa rečemo tudi ženski roman, čeprav je zasnovan tako, da bralec lahko preklaplja med žensko in moško perspektivo.«

S knjigo Liharda je Regina Schaunig postavila literarni spomenik podjunski ljudski svetnici. Roman bo v okviru projekta SmartTourist izšel v nemškem jeziku.

ČASOPIS ZA TURIZEM IN KULTURO
Karavanke

Urednik **Cveto Zaplotnik**
Odgovorna urednica **Marija Volčjak**
Izdajatelj **Gorenjski glas, d. o. o., Kranj,**
Nazorjeva ulica 1, 4000 Kranj

Priloga Karavanke izhaja v okviru čezmejnega projekta SMART Tourist, ki spada v Program sodelovanja Interreg V-A Slovenija Avstrija 2014–2020; četrta številka je izšla 22. novembra 2019 kot priloga Gorenjskega glasa številka 93. Naklada: 20 tisoč izvodov, tisk: Delo, d. o. o., Ljubljana – Tiskarsko središče. Karavanke so priložene Gorenjskemu glasu in poslane na izbrane naslove na Gorenjskem in na avstrijskem Koroškem. Distribucija: Pošta Slovenije, d. o. o., Maribor

GORENJSKI GLAS (ISSN 0352-6666) je registrirana blagovna in storitvena znamka pod št. 9771961 pri Uradu RS za intelektualno lastnino. Časopis Gorenjski glas je vpisan v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo RS pod zaporedno številko 324. Ustanovitelj in izdajatelj: Gorenjski glas, d. o. o., Kranj, Nazorjeva ulica 1, 4000 Kranj, direktorica Marija Volčjak, telefon 386 (0)4 201 42 00, e-pošta: info@g-glas.si, spletni časopis www.gorenjskiglas.si. Delovni čas: ob delavnikih od 8. do 16. ure, ob sredah do 17. ure, ob petkih do 15. ure.

LOVRO SODJA

Čez Ljubelj tudi
vzvratno

Lovro Sodja je bil v svojem življenju glasbenik, pevec, baletni plesalec, profesor glasbe in tudi človek, prepričan, da lahko tudi glasba poveže Slovence med seboj in z drugimi narodi. Je tudi »hribovec«, kar se za možakarja gorenjskih korenin spodobi.

Jože Košnjek

Spoštovani prijatelj, to vam po dolgih letih znanstva lahko rečem, zase pravite, da ste vztrajni, celo trmast, saj imate kraške in gorenjske korenine. Kam sega gorenjski del?

Moj oče je bil Brdarjev iz Bohinjske Češnjice, ki se je šel zelo zgodaj učiti za krojača h krojaču Rusu na Bled. Potem se je preselil v Ljubljano, odprl samostojno krojaško delavnico in spoznal mojo mamo Zoro Fabian, rojeno v Trstu. Imam zelo lepe spomine na otroška leta poleti v Bohinju, ko sem s stricem Jožetom, po domače Šoštarjem, odhajal na planino Zajamniki, kjer sem pomagal pasti krave. Sorodnike imam tudi v Srednji vasi in v Jereki, kjer je bila pokojna sestrčna Pustova Minka pevka in duša kulturnega življenja na vasi. Kot planinec sem zelo zgodaj obredel vse okoliške bohinjske hribe in bil seveda zraven tudi ob dvestoti obletnici prvega vzpona na Triglav. Kasneje sem se povzpел na mnoge evropske vrhove, večkrat preplezal severno triglavsko steno in bil tudi na Mont Blancu. Ker je bil mamin oče Johan doma na Krasu, kjer so doma trmast, vendar zavedni Slovenci, je novinar Marjan Zlobec zapisal, da sem

Lovro Sodja na podelitvi avstrijskega častnega znaka z avstrijsko veleposlanico v Sloveniji mag. Sigrig Berka in soprogo Jano (desno) / Foto: Arhiv Lovra Sodje

dvakrat trmast: kot Bohinjec in kot Kraševce. Pa še res je! Petindvajset let ste poučevali na Slovenski glasbeni šoli na Koroškem. Najprej kot učitelj flavte, nato pa ste bili več kot deset let tudi pedagoški vodja šole. Morali ste čez Karavanke, v vsakem vremenu. Predora prva leta še ni bilo. Kako se spominjate teh srečanj s karavanškimi prelazi.

Na Slovenski glasbeni šoli sem začel poučevati flavto leta 1979. Ko sem leta 1986 postal še pedagoški vodja

celotne šole z dvajsetimi oddelki od Podjune, Celovca, Borovelj, prek celotnega Roža do Zilje, se nisem več vozil samo čez Ljubelj, ampak tudi Jezerski vrh in Koroško sedlo. Zime so bile takrat hude in mnogokrat sem ob vrnitvi pri gostilni Malle upošteval nasvet Korošcev: pred zadnjim ovinkom pred ljubeljskim prehodom obrni avto in pelji vzvratno, pa bo šlo. In res je šlo! Če je bilo snega res preveč, sem se peljal čez Trbiž in Kranjsko Goro. Doma je žena Jana, sicer Korošica iz Slovenj Gradca, v poznih nočnih urah kidala sneg pred garažo, da sem lahko zapeljal vanjo. Tako je šlo vseh 25 let.

Skupni koncerti tudi na Gorenjskem
Vsa leta ste bili in ste še prepričani, da je mogoče sodelovanje preko Karavank in da je lahko glasba pomemben dejavnik pri tem.

Na obeh straneh Karavank smo prijatelji. Včasih se ne soglasja tudi umetno ustvarjajo. To je pač politika, ki me ne zanima. Moji področji sta izobraževanje in kultura. Vprašanje je, kako koroški Slovenci vidijo sodelovanje z večinskimi narodom. Mi iz Slovenije jim ves čas pomagamo, saj smo Slovenski glasbeni šoli v razne oddelke dostavili marsikateri inštrument. Res pa je, da še ni docela uresničen 7. člen

Avstrijske državne pogodbe, vendar je veliko odvisno od njih samih. Če bi enotno predstavili svoje želje in probleme deželni in tudi zvezni vladi, bi lahko več dosegli. Vse organizacije imajo podvojene in celo potrjene. Skupna jim je samo Slovenska glasbena šola, ki jo je pred nekaj leti finančno prevzela Dežela Koroška. Sam sem skušal v enajstih letih enotno voditi to šolo.

Učenci Slovenske glasbene šole so pod vašim vodstvom dosegali vrhunske rezultate na koroških glasbenih tekmovanjih in so pogosto nastopali tudi na Gorenjskem.

Nepozabno je bilo leto 1983, ko je moj tedaj enajstletni učenec kljunaste flavte Kristijan Filipič kot prvi koroški Slovenec tekmoval na 12. tekmovanju učencev in študentov glasbe Slovenije v Kranju in prejel tretjo nagrado. O tem uspehu so pisali vsi slovenski koroški časopisi. Sam se pa takrat kot predsednik Zveze društev glasbenih pedagogov Slovenije v uvodu programske knjižice tekmovanja zapisal: »Prva lastovka je poletela preko Karavank!« Z vsemi ravnatelji Glasbene šole Kranj smo odlično sodelovali in skupnih koncertov obeh šol je bilo v Kranju kar nekaj. Že čez eno leto sta se Kristijanu na 13. tekmovanju v Ljubljani pridružila brat Hanzl, današnji odgovorni urednik Mohorjeve

Kdo je Lovro Sodja

Lovro Sodja se je rodil leta 1938 v Ljubljani. Poleg realne gimnazije je končal srednjo glasbeno šolo in diplomiral na Akademiji za glasbo v Ljubljani. Je akademski glasbenik flavtist. Deset let je bil redni član zbora in baletnega ansambla ljubljanske Opere, od leta 1962 do 2012 pa je bil učitelj flavte na Glasbeni šoli Franca Šturma v Ljubljani. Novinarica in urednica na Televiziji Slovenija Darja Korez Korenčan je o njem zapisala: »Njegova pozitivna energija je nalezljiva, vedno je priazen in nasmejan, kar odpira marsikatera vrata, hkrati pa preprost, z njim bi človek kramljal lahko o marsičem. Predvsem pa je ves čas tako ali drugače v pogonu; in da ne bi slučajno kaj teklo narobe pri njegovih projektih v zvezi z avstrijsko Koroško pa Furlanijo - Julijsko krajino. Njegov smisel za sistematiko je neverjeten ... Če je Florijan Lipuš zaslužen za nenehno opozarjanje na identiteto slovenskega naroda tam, kjer se ta včasih žal izgublja, je Lovro Sodja oseba, ki je z glasbo prek izobraževanja, nastopanja slovenskih glasbenikov in kasneje s koroškimi kulturnimi dnevi gradila mostove, ki so se sčasoma močno utrdili, in ustvarila vezi, ki jih nič več ne more omajati.«

v Celovcu, in sestra Ursula – tudi moja učenca. Kot trio so prejeli drugo nagrado.

Avstrijski zlati častni znak
Za delovanje na področju znanosti in umetnosti in za utrjevanje prijateljstva in sodelovanja med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo ste prejeli dve avstrijski odlikovanji. Mostov med sosedama ne gradite samo z glasbo, ampak tudi kot predsednik Društva slovensko-avstrijskega prijateljstva.

Zlati častni znak za zasluge za Republiko Avstrijo, ki mi ga je izročila veleposlanica Republike Avstrije v Sloveniji mag. Sigrig Berka, je moje drugo avstrijsko državno odlikovanje. Leta 2005 sem prejel avstrijski častni križ za znanost in umetnost, ki mi ga je izročil tedanji avstrijski veleposlanik v Ljubljani koroški Slovenec dr. Valentin Inzko. Čeprav sem večji del svojega pedagoškega in kulturnega dela za Avstrijo v zadnjih štiridesetih letih opravil na Koroškem, sem ves čas, tudi kot večletni član izvršnega odbora Evropske zveze glasbenih tekmovanj za mladino, glasbeno organizacijsko sodeloval tako z avstrijsko Štajersko kakor tudi z Dunajem. Seveda sem zadovoljen in ponosen, da Avstrija s tem ni nagradila samo mene, ampak posredno tudi Slovensko glasbeno šolo na Koroškem in koroško kulturo. Njo bomo aprila prihodnje leto ponovno pokazali

v Ljubljani na 18. Koroških avstrijskih kulturnih dnevih. Organiziralo jih bo Društvo slovensko-avstrijskega prijateljstva, ki ga vodim že deveto leto.

Še nekaj je značilno za vas: niste le glasbenik, pedagog in organizator kulture, ampak tudi časnikar oziroma pisatelj. Brez vas marsikaj o sodelovanju med Avstrijo oziroma Koroško in Slovenijo ne bi bilo zapisano.

Napisal sem štiri knjige. Prvo, Mojih dvajset glasbenih letna Koroškem (1979–1999) iz leta 2002, je izdala moja Kulturna agencija LANE, d. o. o., založila pa jo je Mohorjeva družba v Celovcu. Drugo, slovensko-angleško knjiško Mladi slovenski glasbeniki v Evropi – Young Slovenian Musicians in Europe – Sodelovanje z EMCY, Collaboration with EMCY, 1982–2006, je leta 2006 založila založba Družina Ljubljana, izdajatelj pa je bila ponovno Kulturna agencija LANE. Tretjo knjigo, mojo avtobiografijo Glasba, ples in gore, je leta 2015 v Ljubljani izdala Mladinska knjiga, uredil pa jo je Tine Logar. Četrta knjiga Zbornik – Enotni slovenski kulturni prostor v besedi in sliki – regija Alpe Jadran, 1957–2019 pa je posvečena vsem novinarjem, fotografom in vodjem kulturnih ustanov. V njem je objavljenih 1554 člankov, intervjujev, nagovorov in uvodnikov na to temo. Od teh sem jih 549 napisal sam.

Hvala, prijatelj Lovro. Še veliko dobrih del na obeh straneh Karavank!

Lovro Sodja / Foto: Tina Dokl

VALENTIN POLANŠEK

Učitelj in poet z Obirskega

Valentin Polanšek, ljudskošolski učitelj, ravnatelj dvojezične šole na Obirskem nad Železno Kaplo, pesnik, pisatelj, zborovodja in skladatelj, pa tudi narodno-politični delavec, je umrl leta 1985. Spomin nanj je živ: v spominih ljudi, knjigah in pesmih, v delu za ljudi v teh odmaknjenih krajih.

Jože Košnjek

Nanj spominja pred leti zaprta ljudska šola na Obirskem, Ebriach po nemško, in velik slovenski napis Ljudska šola, ki so ga pleskarji med obnovo šole na njegovo zahtevo napisali na fasado. Na Polanška spominja plošča na šoli, da je bil na tej šoli učitelj med letoma 1948 in 1983. Ob njej pa je tabla, ki opozarja, da je ljudska šola zaradi Valentina Polanška ena od 106 postaj 599 kilometrov dolge Slovenske pisateljske poti. Poleg Obirskega so na avstrijskem Koroškem postaje te poti še domovi Andreja Šusterja - Drabosnjaka na Kostanjah nad Vrbskim

Dachau. Tudi družina Valentinove žene Justine, rojene pri Travnikovih na vrhu prelaza Šajda na cesti med Selami in Obirskim oziroma Železno Kaplo, je trpela, ker je bila zavedna slovenska in je bila izdana, ker so kljub prepovedi govorili slovensko. Justinino mamo Angelo, očeta Nuža in njegovo sestro Sabino so odveli najprej v Celovec, kjer je oče ostal v zaporu. Sabina je bila nato zaprta v Ravensbruecku, od koder se je vrnila, mama Angela pa je bila umorjena v Auschwitzu. Domov so poslali le škatico pepela ...

»Oče je te zgodbe nosil s seboj. Pisanje je bilo zanj terapija. Tudi sam je povedal,

je umrla njena mama, moja babica. Ni jih zmogla pogledati. Šele pred petnajstimi, dvajsetimi leti, ko je Republika Avstrija priznala nacistično nasilje nad Slovenci in se odločila žrtvam izplačati odškodnino, so morali ljudje v prošnjah zanje povedati svoje zgodbe. To jim je bilo lažje, ker so jih pripovedovali mlajšim, z zgodovino neobremenjenim ljudem,« pravi Marta Polanšek.

Oče ni gojil sovraštva do nemško govorečih. Iskal je pota sodelovanja z njimi na vseh področjih življenja, vendar je povsod, kjer je deloval, na vseh pevskih in literarnih nastopih povedal, da je Slovenec in da so njegovi nastopajoči Slovenci. To je nekatere motilo, vendar je on ostal takšen, kot je vedno bil. Ustanovil je Društvo slovenskih pisateljev v Avstriji in bil njegov prvi predsednik. Obirsko je še danes kraj vsakoletnega srečanja članov Društva slovenskih pisateljev v Avstriji.

Učitelj, literat, glasbenik

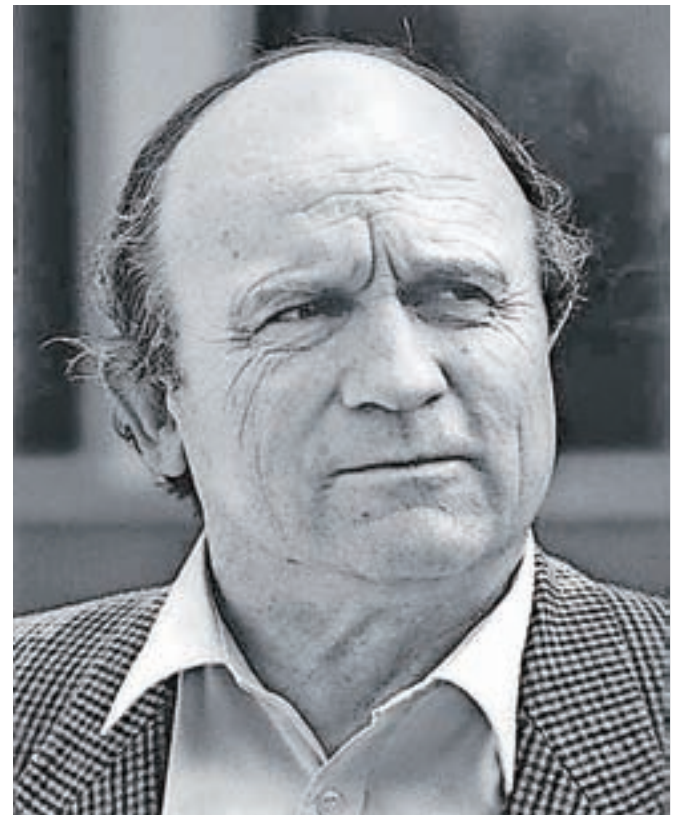
»Bil je nadarjen za glasbo in za petje, čeprav je večkrat rekel, da bi bil lahko pevec, če ne bi imel tako grdega glasu. Pa je lepo pel. Pisal je besedila za pesmi, ki jih je tudi sam uglasbil. Skupaj z ženo Justinno, mojo mamo, je leta 1974 ustanovil Obirski ženski oktet, v katerem sem tudi sama prepevala. Tudi Smrtnikovim fantom je bil moje oče prvi učitelj. Smrtnikov oče ga je prosil, naj fante pripravi za nastop na večeru družinskega petja pri Cingelcu na Trati pri Borovljah. Njihov drugi javni nastop pa je bil leta 1985, žal ob krsti mojega očeta,« se spominja Marta Polanšek. »Oče je užival v pisanju. Če ga ni bilo v hiši, smo

vedeli, da je za mizo v sadovnjaku, od koder so se slišali udarci njegovega pisalnega stroja. Ko smo se šli otroci, pet nas je bilo, igrati k potoku pod šolo, je nesel s seboj stol, mizico in pisalni stroj in pisal. Veliko je delal ponoči, zelo rad ob zvokih klasične glasbe. Zanimala ga je zgodovina in v njenem poznavanju je bil zelo podkovan,« še pove.

Prezgodnja smrt na Dunaju

Valentin Polanšek je zaradi hude bolezni srca, ki ga je preganjala že nekaj let, umrl 27. avgusta leta 1985 v bolnišnici na Dunaju, ko je čakal na operacijo. Njegove zadnje poti na pokopališče na Obirskem se je udeležilo blizu 2000 ljudi, ob krsti pa so se v častni straži menjali njegovi prijatelji, nekdanji učenci, sovaščani in ljudje iz Kaple in okolice. Ob krsti na mrtvaškem odru v šolski učilnici, ki je bila 35 let njegov drugi dom, je sedela njegova mama, stara 75 let!

»Spominov na svojega očeta imam nešteto in večina teh, če pobrskam po svojih notranjskih dnevnikih, je tudi neizbrisno zapisana v njih. Večina je svetlih. Vendar je med njimi trenutek, ki me je bremenil nadpovprečno dolgo in mi ga je le s težavo in polagoma uspelo odložiti globlje v spominsko shrambo. Ko je oče 27. avgusta leta 1985 čakal na Dunaju na operacijo, me je ob treh popoldne poklical po telefonu in povedal, da bo operacija naslednje jutro. Naslednje jutro pa smo prejeli telegram, da je sinoči umrl. Uro po najinem zadnjem pogovoru je imel svoj tretji srčni infarkt in je bil zatem šest ur pri polni zavesti z vedenjem, da bo umrl, kar mi je

Valentin Polanšek / Foto: arhiv Emanuel Polanšek

Kdo je Valentin Polanšek

Valentin Polanšek se je rodil 4. februarja leta 1928 v Lepeni nad Železno Kaplo v družini kmečkih proletarcev. Bil je ljudskošolski učitelj in več kot trideset let vodja dvojezične ljudske šole na Obirskem. Gorska dolina pod Obirjem je postala Valentinu Polanšku studenec, ob katerem se je krepil in zaživel v svojem duhovnem ustvarjanju. Tu je pel, pisal, učil, vodil pevske zборе ter kot človek dialoga deloval tudi na občinski ravni. Leta 1977 je prejel nagrado Prešernovega sklada. Napisal je pesniške zbirke Grape in sonce, Karantanske, Činček in Čopka (otroške) in Lipov bogec ter romane Velike sanje malega človeka, Križ s križi, Bratovska jesen in Sla po svobodi. Ljudska šola na Obirskem je ena od postaj Slovenske pisateljske poti. Po Valentinu Polanšku se imenuje tudi obirsko slovensko prosvetno društvo.

jezerom, Milke Hartman v Libučah v Podjuni in Janka Messnerja v Dobu, prav tako v Podjuni.

Zaznamovan z vojno

Druga svetovna vojna in slovenski upor proti nacistu sta sejala smrt po grapah v okolici Železne Kaple. Njuna temna senca je padla tudi na Valentina Polanška. Tragedija pri Peršmanu mu je vzela sorodnike. V Hojnikovi kajži v dolini Lepene, kjer je bil rojen in kjer je živel z babico, je v plamenih zgorel njegov ded, kamor so ga, že mrtvega, privlekli z višje ležeče Hojnikove domačije. Valentin je bil takrat v Kranju v šoli, od koder so ga poklicali domov, da je pomagal pri identifikaciji mrtvih. V pepelu je videl ostanke dedovih oblačil. Njegovega očeta Luko je vzela smrt v taborišču

da mu je lažje, če piše. Bil je eden prvih, ki je na Koroškem pisal o tem času in tragičnih usodah ljudi. Če berem roman Maje Haderlap Angel pozabe, srečujem iste ljudi in njihove usode, o katerih je pisal moj oče v romanu Križ s križi,« pripoveduje o svojem očetu Marta Polanšek, ki ji ni bil samo oče, ampak tudi učitelj v ljudski šoli in kasneje kolega v učiteljskem poklicu v domači šoli na Obirskem. »Ljudje so imeli na vojne čase hude spomine in dolgo niso želeli ne govoriti ne brati o njih. Zato so z bolečino in prirojenim strahom brskali tudi po knjigah mojega očeta. Ko sem s profesorjem Štefanom Pinterjem potovala po Češki in Poljski, smo obiskali tudi Auschwitz, kjer sem za mamo kupila nekaj spominov in brošurico o kraju, kjer

Polanškov sin Emanuel (desno), urednik časnika Novice s sodelavcem Krščanske kulturne zveze in tudi literatom Martinom Kuchlingom / Foto: Jože Košnjek

pripovedoval zdravnik, ki je bil takrat z njim in sem ga tri tedne pozneje obiskal na Dunaju, da najdem vendarle kak odgovor na nesprejemljivo in nedoumljivo, kar nas je doletelo,« je v spomin na svojega očeta na mojo željo napisal njegov sin, urednik slovenskega tednika za Koroško Novice Emanuel Polanšek. »Seveda pa je večina spominov na očeta sončnih, posebnih in takih, kakršne zapuščajo nepozabni očetje pri svojih otrocih. Če preskočim očetovo osrednje umetniško delovanje kot pesnik, pisatelj, skladatelj, zborovodja

in kulturnik skozi vsa leta njegovega življenja, mu je kot slovenskemu koroškemu učitelju bil eden poglavitnih ciljev, da katerega je go-rel, da utre ne le svojim otrokom, temveč kar se le da velikemu številu svojih obirskih šolarjev pot v Slovensko gimnazijo,« je še zapisal in dodal, da ni zato nič čudno, »da smo se Obirčani nemščine naučili pravzaprav šele v Celovcu, vendar smo bili že v sorazmerno kratkem času vsi sposobni, da smo opozarjali svoje nemške koroške vrstnike na njihove slovnične kozle v nemščini«.

JAKOB ALJAŽ IN DOVJE

Aljaž ponesel ime Dovjega v svet

Na Dovjem v Zgornjesavski dolini se je vredno ustaviti. Spomenik v čast Jakobu Aljažu podari spomin na enega najbolj klenih Slovencev, v dovškem župnišču je na ogled njegova spominska zbirka. Če je imel Aljaž izjemno vlogo pri razvoju slovenskega planinstva, pa je Dovžanom prinesel kulturo, vodovod ... Aljaža in vas Dovje, kjer so prve prebivalce naselili pred skoraj tisoč leti, in leta, ko je po dovškem polju še valovalo zlato rumeno žito, lepo predstavi srčni domačin France Voga.

Suzana P. Kovačič

»Še do sredine šestdesetih let prejšnjega stoletja je po dovškem polju valovalo zlato rumeno žito. Kmetje so sadili lan in tudi konopljo za izdelovanje vrvi, za grobo platno. Vsaka dovška kmetija je imela sto ovac. Na mizi je bil ovčji sir, nihče ni jedel sira iz kravjega mleka. Domačin Sandi, Sandek so mu pravili, je rad povedal, da so imeli toliko ovčjega sira pri hiši, da so zaseko mazali nanj in ne na kruh.« Danes 71-letni domačin France Voga je poln zanimivih zgodb; Dovžan, izjemen poznavalec lokalne zgodovine in etnografskega izročila. Že njegova mama in stara mama sta imeli zgodovino kraja in ljudi »v mallem prstu«. Veliko je Voga izvedel od njiju, veliko je tudi sam raziskoval, hodil od hiše do hiše in spraševal, brskal po arhivih. Hrani originalne fotografije, predmete, dokumente, med njimi zapisnike turističnega društva od leta 1913 do 1938. Knjiga Spomini na Dovje je le eno izmed njegovih del.

Videti lepote starega

Dovje je vas v Občini Kranjska Gora, leži nad levim bregom reke Save Dolinke in nad cesto, ki vodi skozi Zgornjesavsko dolino od Jesenic proti Kranjski Gori. Vredno se je v njej ustaviti. France Voga rad poudari, da je treba znati videti lepote starega: »Na Dovjem so hiše stare v povprečju dvesto let, gradili so jih tako, da so bile dovolj

funkcionalne za ogromno družino. V eni hiši je stanovalo tudi do dvajset ljudi; zakonski par s povprečno desetimi do dvanajstimi otroki, stari starši, neporočene tete in strici pa hlapci, dekle ... Tudi ko se je kdo v družini poročil, se kmetija ni smela deliti, saj je lahko vzdrževala toliko ljudi samo, če je bila močna. Hiše še danes pripovedujejo zgodbo tistega časa in okna še krasijo rože, ponos gospodinj.«

Za en goldinar kupil vrh Triglava

Leta 2033 bo Dovje praznovalo tisočletnico. Kot pojasni Voga, obstaja dokument z datumom, ko je bila dovška posest poklonjena freisinškim škofom – in prav ti so naselili na dotlej nenaseljeno območje, na edino ravnico na Dovjem, prve štiri podložnike in kovača. A če bi danes vprašali, kdo je ponesel ime Dovjega v svet, je to v največji meri Jakob Aljaž (1845–1927). Aljaž je bil rojen v Zavrhu pod Šmarno goro, na Dunaju je študiral stare jezike, želel je postati profesor. Po očetovi smrti ga družina pri študiju ni mogla več podpirati, na materino željo je tako študiral teologijo in bil leta 1871 posvečen v novomašnika. Do leta 1880 je služboval v Trzinu, nato je bil župnik na Dobravi pri Kropi, leta 1889 je začel službovati na Dovjem, kjer je ostal do smrti leta 1927. Na Dovjem je tudi pokopan. Jakob Aljaž je nedvomno znan po tem, da je od tedanje Občine Dovje za en

goldinar kupil vrh Triglava in na njem postavil stolp. So podpisnik pogodbe je bil tudi poznejši dovški župan Franc Jakelj - Klančnik, stari oče Franceta Voge. Tako je France od svojih prednikov izvedel mnogo zanimivega tudi o slavnem o Aljažu, ki je njihov dom pogosto obiskoval.

Dovžanom prinesel kulturo, vodovod ...

Če je imel Jakob Aljaž izjemno vlogo pri razvoju slovenskega planinstva (njegova popotna palica, s katero je stopal po gorah, je shranjena v Slovenskem planinskem muzeju v Mojstrani), pa je Dovžanom prinesel kulturo; prvo kulturno društvo je ustanovil leta 1914. »Vžgal je plamen v srcih Dovžanov in Mojstrančanov – in še danes imamo odlične igralce,« je pohvalil Voga. Imel je celo svoj »režiserski« stol, ki je na ogled v župnišču na Dovjem v Aljaževi spominski zbirki, ki jo je uredil dovški župnik France Urbanija. Aljaž je bil skladatelj, na Dovjem je imel svoj zbor, na katerega je bil zelo ponosen, in kot Voga še razkrije: »Učil je tudi pritrkovalce, čeprav imamo Dovžani za to svoj izraz – mi ne pritrkujemo, ampak "pr'bijamo".«

Aljaž je bil dušni pastir in vodnik v boljše, naprednejše čase. Bil je med načrtovalci dovškega vodovoda, Voga hrani dokument gasilskega društva, da so vodovod blagoslovili leta 1924. Spodbujal je tudi sajenje sadnih dreves. Kar doma je imel posojilnico

Spomenik v čast Jakobu Aljažu stoji na desni strani glavne ceste proti Kranjski Gori na križišču Mojstrana – Dovje. Ogled ne vzame veliko časa, a obiskovalcu podari spomin na enega najbolj klenih Slovencev. / Foto: Tina Dokl

Domišljajska pokrajina pisatelja Mirka Kunčiča (1899-1984) je bilo Dovje in alpski raj okoli Triglava, njegovi viri pa starejši domačini. Kunčičeve Triglavske pravljice so oživili za današnje dni. Na fasadah hiš so poslikave, vsaka predstavlja eno od pravljič (pripovedk). V eni sliki pove celotno zgodbo. Poslikave so avtorsko delo domačinke, akademske slikarke Špele Oblak.

Sredi vasi Dovje v družbi domačina Franceta Voge, med drugim avtorja knjige Spomini na Dovje / Foto: Tina Dokl

in hranilnico kot ekspozituro v Kranjski Gori ustanovljene posojilnice in hranilnice. In kar je prav tako zanimivo, kot spomni France Voga: »Rad je postavljaj diagnoze bolnim in jim svetoval za ozdravitev. Domnevam, da je že med študijem jezikov na Dunaju vsaj malo poslušal tudi predavanja na medicini, sicer si je težko predstavljati, od kod mu tudi to znanje.«

Kar sem rekel, sem rekel

Alajž je prijateljeval z velikim dovškim kmetom in gostilničarjem Ivanom Brencom, po domače Pehtutom, ki se je uprl cesarju, svojih

besed pa nazaj ni vzel, niti za ceno svojega življenja ne. Pehtutove resnične besede »Kar sem rekel, sem rekel« so bile navdih Francetu Vogu, da je napisal zgodovinsko dramo, vključujoč oba lika – Aljaževega in Pehtutovega. Besedilo je doživelo odsko uprizoritev; na dovškem odru leta 1991, letos pa na jeseničskem odru pod še aktualnejšim naslovom Slovenec za vse čase. Kot zanimivost: spomenik Jakobu Aljažu, ki zre proti Triglavu in so ga odkrili leta 1989, stoji prav na Pehtutovem travniku.

France Voga pozna veliko anekdot. O tem, kako je Aljaž prijateljeval z državno

prvakinja v teku na smučeh in učiteljico Minco Rabič Zupan Eberle, Hotelovo Minco, ki je kasneje živel v Beljaku. Aljaž je poučeval verouk v šoli, in ko je bil že star, je vmes velikokrat kar zaspal. Nastala je tišina, otrokom je bilo seveda prav, da bo celo uro prespal. A je Minca zmeraj prihitel v razred pogledat, zakaj je taka tišina. »Veliko zanimivega lahko izvemo o ljudeh, ki so živeli v teh krajih, ter o kulturnih in naravnih lepotah. In lepo je videti, kako društva, kot sta kulturno in turistično, ter posamezniki, kot je France Voga, ponosni stopajo po poteh svoje dediščine.

IVAN SIVEC, PISATELJ

Slovenci z obeh strani Karavank

Pisatelj, pesnik in publicist Ivan Sivec je eden najbolj branih avtorjev. V slovenskih knjižnicah si bralci vsako leto izposodijo 35 tisoč njegovih knjig različnih žanrov: od zgodovinskih in biografskih romanov, pustolovskih zgodb in kmečkih povesti do humornih pripovedi, potopisov, mladinskih knjig in slikanic ter besedil za glasbo. Kar 158 knjig ima njegov podpis. Med drugim tudi tridelna saga o Karantaniji, ki je tokrat sredica najinega pogovora.

Igor Kavčič

Ko sem vam ob zadnjem srečanju dejal, da zdaj sva pa dva sivca na kupu, ste odgovorili, da ste zdaj Sivec še najbolj po priimku, glava pa je bolj brez las kot z lasmi. Humor in zvrhana mera pozitivizma sta vsekakor doma na vašem naslovu ...

To imam po očetu, on je bil vedno bolj za šalo. Doma smo imeli kmetijo. Kot dijak sem tri četrt na peto vstajal, hodil na Duplico pri Kamniku na vlak za Ljubljano in se vračal domov ob pol štirih. Na štedilniku me je čakala kaša, na mizi pa očetov listek: »Pridi v mala dela (tako se je

reklo, kjer smo imeli polje), motika te že močno pogreša. Upam, da se boš z njo z veseljem družil do noči.« Hudo domušnost in delovne navade mi je zagotovo privzgojil že oče.

V začetku leta je izšla vaša 151. knjiga Ajda na polju s 150 izbranimi pesmimi za različne priložnosti. Ne dvomim, da ste v zadnjih tri četrta leta številko še povečali. Kaj ste nazadnje oddali v tiskarno?

Tik pred izidom v decembru je knjiga Ko se dotakneš neba, v katero sem zapisal zgodbo o kamniškem alpinistu Cenetu Kramarju, ki se je pred 42 leti ubil pri vzponu

Ivan Sivec nedvomno velja za enega najbolj plodovitih slovenskih pisateljev vseh časov, v športnem žargonu bi mu lahko pripisali več rekordov. Napisal je že 158 knjig, kar je več kot 1500 avtorskih pol oziroma 45 milijonov znakov ali udarcev na tipkovnico. Natisnjenih je bil več kot 355.000 izvodov Sivčevih knjig. Med najbolj branimi knjigami so biografski romani (o Prešernu, Gregorčiču, Juliji Primic, Kajuhu, Plečniku, Tartiniju ...) in zgodovinski romani o Karantaniji, Rimljanih na naših tleh, celjskih grofih in knezih ter knjige iz serije Slovenske grajske zgodbe. Napisal je tri tisoč besedil za glasbo in 25 knjig o glasbenikih in glasbenih skupinah (Ansambel bratov Avsenik, Lojze Slak, Franc Mihelič, Miha Dovžan, Radovan Gobec ...). Dober ducat knjig je moč prebirati tudi v elektronski obliki. Če bi vse njegove natisnjene knjige zložil na kup drugo na drugo, bi bila ta gora višja kot 6500 metrov, torej precej višja kot Mont Blanc, ki ga je s prijatelji planinci nekoč že osvojil.

Na prvi polici ne manjkata knežji kamen in vaška situla, ki ste bili pisatelju tudi za vzgib pri pisanju njegovih knjig, v ozadju pa vseh 158 knjig, ki jih je do sedaj napisal. / Foto: Tina Dokl

na goro Dru v francoskih Alpah, in njegovi ženi Ivici Strehovec, s katero sta bila do usodnega dogodka poročena komaj deset dni.

Pred tem je izšlo še kar nekaj knjig. Lahko bi rekel, da sem ob svoji sedemdesetletnici »počistil« dolgo ve za nazaj. Vse, kar sem že imel bolj ali manj v delu, sem zdaj dokončal. Letošnjo letnico ima tako še zgodovinski roman Izgubljeno srce, ki je v tem letu tudi moja najbolj brana knjiga, govori pa o gradu Rajhenburg. Tu sta dve glasbeni biografiji – skladatelja Radovana Gobca z naslovom Mati Slovenija, tvoji smo sinovi in citrarja Mihe Dovžana, ki ima naslov Fant z zlatimi prsti. Založba Karantanija je izdala jubilejne Modre misli, ker sem pri sedemdesetih očitno že dovolj moder. Ob obletnici sem izdal tudi knjigo Mojih prvih sedemdeset, v kateri pišem o sedemdesetih sončnih ljudeh, ki so mi v življenju najbližji: najprej žena Sonja, družini sina in hčere, ožji sorodniki, prijatelji in znanci z različnih področij mojega delovanja, moji pohodniki ... Septembra je

izšla knjiga Simon Gregorčič v črticah, pesmih in slikah, ki je strnjena knjiga o goriškem slavčku, o katerem sem v preteklosti že izdal dve knjigi.

Prav zdaj pa je v prvem planu zgodovinski roman Obračun ob polni luni. Že dolgo me je privlačila situla z Vač. Gre za ljubezensko povest bojevnika v času nastanka situle. Z njim sem se vrnil 2500 let v preteklost v 5. stoletje pred našim štetjem. Ljudje so takrat - podobno kot danes mi - radi delali, ustvarjali, se dobro razumeli, malo pa so sem in tja tiho tapili in se ljubili tudi malo

navzkriž. Predstavitev knjige bo 24. novembra na Vačah. Ko gre za knjižne izdaje, sem tako trenutno pri številki 158.

Zgodovinski roman vam je v zadnjih desetih letih kar nekako zlezel pod kožo. Slovenski pisatelji se za tovrstno pisanje skorajda ne odločajo, vam pa kot da je ta žanr še posebno blizu?

Lahko bi tako rekel. Dr. Miran Hladnik je napisal knjigo o slovenskem zgodovinskem romanu, pri čemer je ugotovil, da sem obdelal veliko zgodovinskih tem, ki se jih doslej ni lotil še nihče. Sicer pa pišem več žanrov, a vsakega na

svoj način. Kot učenca kreativne šole pisanja so me naučili, da je treba vsak žanr pisati tako, kot ta od tebe zahteva. Pravljica se piše na povsem drugačen način kot pa zgodovinski roman.

Pa vendar – kaj je razlog, da ste med pisce tako redka ptica, ki se vrača v slovensko zgodovino?

Težava, da drugi takih romanov ne pišejo ravno pogosto, je predvsem čas. Ko se lotim pisanja zgodovinskega romana, poiščem sto virov, grem v pet muzejev, o temi vprašam deset ljudi, najprej pa seveda preberem, kar je bilo o tem že napisanega. Priprava na zgodovinski roman od pisca terja precej več časa kot potem samo pisanje. Če nisi upokojen, je to ob službi tako rekoč nemogoče.

Devet let je tega, odkar so izšli trije deli vaše sage o Karantaniji. Kje ste se takrat lotili raziskovanja?

Spomnim se, da sem si želel srečati in o tem pogovoriti z dr. Gorazdom Makarovičem, enim največjih poznavalcev tega obdobja slovenske zgodovine, s katerim se ukvarja že več kot štirideset let. Nekako ni našel časa zame, nakar sem

Trije deli sage o Karantaniji / Foto: Tina Dokl

V knjigi je zemljevid ozemlja nekdanje Karantanije od juga Poljske do današnje osrednje Slovenije. / Foto: Tina Dokl

lobiral pri nekdanji sošolki, ki je prav tako delala v Slovenskem etnografskem muzeju. Ko me je le sprejel, sva se pogovarjala kar štiri ure, saj je spoznal, da že kar nekaj vem o tej temi, o prehrani Karantancev, njihovi delavnosti, običajnem življenju. Prešinilo me je, da tudi slovenska ljudska pesem izhaja iz Karantanije. Poslušajte: »Prišla bo pomlad, učakal bi jo rad, da bi zdrav, vesel lepe pesmi pel ...« To je nekdo spesnil, ker je komaj čakal na pomlad. Včasih je veljalo, če si preživel zimo, boš živel še eno leto.

Kasneje ste v več letih pisali tudi o Celjskih grofih, bralce ste popeljali v čas Rimljanov, ampak prva vas je vendarle pritegnila prav Karantanija. Zakaj?

Na Koroško sem hodil še v času svojega novinarskega delovanja. Več let sem zbiral material, naj napišem knjigo o Karantaniji pa me je nagovarjal tudi dr. Jožko Šavli. Včasih se mi zdi, da ne poznamo take slovenske zgodovine, kot bi jo morali. Karantanija je naša sveta zemlja, zato ne razumem, zakaj zgodovinarji s takim zadržkom govorijo o njej, radi pa se pohvalijo z Brižinskimi spomeniki, ki so nekaj sto let mlajši. Jezik v njih me je navdihnil, da sem ga uporabil pri karantanski sagi, v kateri sem začel s kraljem Samom, nadaljeval s cesarjem Arnulfom in zaključil v 11. stoletju s kneginjo Emo, znano tudi kot Emo Krško, ki je umrla leta 1045. Kraljev sicer v času Sama še ni bilo, nedvomno pa je bil vodja, ki je združil slovanska plemena na precej velikem območju od juga Poljske in Nemčije, prek Češke do Porabja in današnje osrednje Slovenije.

Vam je Koroška tudi sicer blizu?

Žena je imela dva strica na Koroškem, enega v Kotmari

vasi in drugega v Celovcu, ki sva ju večkrat obiskala, saj me je zanimalo, kako živijo pri sosedih. Drava je na Koroškem kot nekakšna reka življenja v naravnem zavetju Karavank. Ne manjka plodne in rodovitne zemlje ter gozdov.

Nas Karavanke danes s Koroško povezujejo ali ločujejo?

Karavanke nas v primerjavi z desetletji nazaj danes vedno bolj povezujejo. Tako je bilo tudi v daljni preteklosti. Ko sem letos pisal Obračun ob polni luni, opisujem, kako so z našega ozemlja konjeniki jezdili na Baltik po jantar. Trgovske poti so bile vedno odprte in so povezovale posamezna ljudstva. V Halstatu so vselej na sejmiščih čakali naše ljudi, da so prinesli svoje izdelke – usnje, tekstil, posodje.

Ko pišete zgodovinski roman, ali greste tudi sami tja, kjer se zgodba dogaja, da mogoče dobite tudi nekaj navdiha, da podoživite kraje, o katerih pišete? Ste šli do Gospe Svete?

Seveda sem šel na ono stran Karavank, in to ne enkrat. To so nesporno kraji, kjer je v preteklosti živel slovanski življ. Karantanci so bili pridni in delavni ljudje in so se med seboj dobro razumeli. Krščanske vere niti niso potrebovali, saj niso iskali strahospoštovanja od zunaj, ampak bi lahko rekli, da so imeli boga v sebi. Ema Krška z možem Viljemom II. je bila tista, ki je kupovala ozemlja na tej strani Karavank in sem prenašala slovenstvo. Tako stališče je začutiti tudi v mojih knjigah, seveda pa moram v svoj zagovor poudariti, da imam tudi nekaj več domišljije, ko gre za pisanje zgodb. Sam se imam za Karantanca.

Čese preseliva na to stran Karavank, v Avsenikove Begu ... Napisali ste več knjig o bratih Avsenik, o svetovnem glasbenem fenomenu,

ki pa kot da v domovini nikoli ni dobil pravega priznanja. Marsikdo in tudi vi ste vedno zagovarjali, da bi si zaslužili Prešernovo nagrado.

Avseniki so nesporni glasbeni fenomen, tega jim ne more vzeti nihče. Ustvarili so novo popularno glasbo, ki je znana po celem svetu. Zanimivo, da jih je odkril prav Koroški radio v Celovcu in tamkajšnji urednik Fred Rauch. Izvajali so glasbo, ki temelji na ljudski muziki, a je bila napisana in zaigrana na novo. Avstrijci so takoj prepoznali kvaliteto in s tem niso bili obremenjeni.

Prijatelj Slavc je vedno dejal: "Zame je glavno, da me je potrdilo ljudstvo." Za Slovenijo je očitno premalo, da so napisali tisoč tri- do štiri-minutnih skladb, ki se med seboj razlikujejo. Niti The Beatles in vsi Straussi skupaj jih niso napisali toliko. Tisti, ki sedijo v zaključenih akademskih krogih, ne gredo na poroko, veselico in podobno, zato ne morejo dojeti tega pojava. Je pa tako: petdeset nagrajencev bo šlo v pozabo, Avsenik nikoli.

Kar se tiče dr. Franceta Prešerna, o katerem ste tudi napisali knjigo, pa smo Slovenci vendarle enotni, mar ne?

To drži, ampak vseeno imamo privzgojeno to napako, da vse vidimo črno-belo. Če je eden zelo dober, drugi ne more biti. Tako Prešeren kot Jernej Kopitar sta bila dva miselna vrhova sredine prejšnjega stoletja, ki sta se med seboj cenila in spoštovala. Ljudje pa se Prešerna spominjamo, medtem ko smo na Kopitarja pozabili.

Sodite med tri najbolj brane avtorje pri nas, saj se vsako leto v knjižnicah izposodijo kar 35 tisoč knjig, ki ste jih napisali. Lahko bi rekli, da knjigo raje napišete, kot bi jo prebrali ...

Veliko pišem, ampak kar veliko tudi berem. Hitro prepoznam, ali je knjiga dobra ali slaba. Dobro vedno

preberem do konca, slabo berem nekoliko počez. Nazadnje sem prebral kriminalko Jezero Tadeja Goloba in moram reči, da je zelo dobra. Prepričan sem, da imamo Slovenci dosti dobrih pisateljev, ki so si med seboj enakovredni, a jih nihče širše ne promovira. Še dobro, da verjamem, da ljudje sami poiščejo knjige zase. Očitno jih v mojem primeru kar znajo poiskati.

V maju ste si nadeli sedmi križ – ali pa gre zgolj za višjo številko?

Pravzaprav je bila okrogla obletnica prelomnica. Pred dobrim letom sem zbolel, imel operacijo, in pri sebi že potegnil črto, češ kar sem naredil, sem naredil in bo počasi treba iti. Res nekoliko zgodaj, a tako pač je. Hudo mi je bilo tudi zaradi žene, saj sva še oba polna življenja. Na srečo so izvidi po enem letu dobri, tako da bom zagotovo še kaj napisal. Je pa zdravje pri mojih letih seveda zelo pomembno.

Kako si torej naravnate svoj delovni dan?

Vstanem ob petih, do šestih berem časopis, pozajtrkujem, potem grem na Sv. Primož, se ob 8. uri vrnem domov in se lotim pisanja ali pa grem na teren, v knjižnico, na pogovor. Nadaljevanje dneva je po kosilu nekoliko lahkotnejše.

Pravite, da imate podoben značaj kot dovški župnik Jakob Aljaž, o katerem tudi teče beseda v eni od vaših knjig? Za kakšen značaj gre?

Ko sem bral o njem, sem začutil, da sva si značajske zelo blizu. Bil je podobno trmast in vztrajen. Ni se umaknil, dokler ni tistega, kar se je namenil, opravil do konca. Hkrati pa je bil po značaju zelo preprost in dostopen človek. Jakob Aljaž je bil posebne sorte, predvsem pa velik Slovenec.

Tako kot njemu so tudi vam planine blizu. Kdaj ste se zadnjič podali v Karavanke?

Pred nekaj tedni, preden se je začelo deževje, sem šel na Storžič fotografirat macesne. Najlepši so s severne strani, ko se na goro povzpneš iz smeri Loma.

V eni izmed svojih misli ste zapisali, da bi bili brez knjige Slovenci samo še preteklost ...

Če ne bi bilo Primoža Trubarja, v slovenščini ne bi bilo tudi vseh knjig, ki so bile napisane, izdane in prebrane za njim vse do danes. Kot narod danes ne bi obstajali. Iz Evropske zgodovine je izginilo 42 podobnih narodov, kot smo Slovenci. Vsaka slovenska knjiga je pomembna. Dandanes vsak dan izide šest novih knjig – in da si med toliko knjigami kdo izbere Sivca, je pa tudi uspeh.

Ne le pisanje, tudi branje je Ivanu Sivcu eno prijetnejših dnevnih opravil. / Foto: Tina Dokl

Kdo je Ivan Sivec

Rodil se je 23. maja 1949 v Mostah pri Komendi, živi in ustvarja v Mengšu. Na ljubljanski Filozofski fakulteti je diplomiral na Oddelku za slovenistiko, na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo pa si je pridobil naziv magister etnoloških znanosti. Bil je zaposlen na RTV Slovenija, najdlje kot novinar oziroma urednik. Sodeloval je pri pripravi Enciklopedije Slovenije in Slovenskem etnološkem leksikonu. Član Društva slovenskih pisateljev je od leta 1987. Več njegovih knjig je prevedenih v nemščino in angleščino. Letos mu je za »izjemno obsežen, raznolik in odmeven avtorski opus, ki neguje narodno zavest« predsednik Republike Slovenije Borut Pahor podelil visoko državno odlikovanje red za zasluge za slovenski narod. Za svoje delo je prejel številna priznanja in nagrade. Po štirih Sivčevih knjigah so bili posneti celovečerni filmi oziroma televizijske nadaljevanke.

Foto: Ivan Sivec

Vojvodski prestol pri Gospe Sveti (Maria Saal)

NOBELOV NAGRAJENEC

Peter Handke je zame najbolj tenkočuten človek

Bo s Petrom Handkejem na podelitvi Nobelove nagrade za literaturo prvič slišati tudi stavek v slovenskem jeziku? Mojster nemške besede je tesno povezan s slovensko besedo in tudi s svojim domačim Grebinjem.

Bojan Wakounig

»Peter Handke se je rodil na god sv. Miklavža leta 1942 v Stari vasi pri Grebinju na južnem Koroškem, v okolici torej, v kateri je bil pogovorni jezik (tudi) slovensko narečje. Večina prebivalstva ga je sicer obvladala, kar pa ne pomeni, da ga je tudi uporabljala. Razlog za to ni bilo samo preganjanje Slovencev v dobi nacizma. Že v času koroškega plebiscita je večina čutila in mislila nemško, ne glede na jezik, v katerem je pela in preklinjala. Zato so Handkejevemu dedu Gregorju Siutzu (ali Sivcu, kakor so priimek pisali v 19. stoletju), po domače Bunderu, grozili z ubojem, ko se je razvedelo, da je glasoval za Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS). Imel je tri sinove, med katerimi je bil najstarejši Gregor, kakor pravi Handke, zadnji zavedni Slovenec v družini.« Tako je zapisal Fabjan Hafner v knjigi

Od začetnega jezika do devete dežele

Po materini strani je Peter Handke slovenskega rodu, njegov biološki oče pa je bil

Nobelov nagrajenec za literaturo Peter Handke (desno) in grebinjski župnik Hanzi Dersula pogosto razpravljata tudi o teoloških vprašanjih.

Celo popoldne sva sedela skupaj in razpravljala. Pa je on načel vprašanje o besedi. Rekel je, da moraš do besede imeti spoštovanje, moraš jo ljubiti. Starši so jo posredovali in s častjo jo moraš nesti naprej. »In zato, Hanzi,« mi je rekel, »me boli, da včasih tvoji sobratje razglašajo božjo besedo s tako malo ljubezni. Pa saj je to božja beseda.« Materina in božja beseda sta za Handkeja v eni vrsti.

vojak iz vzhodne Nemčije, prav tako tudi njegov očim. Kakor piše Hafner, Handke na več mestih poudarja, da je bil »njegov začetni jezik slovenščina. Pisni jezik pa je postala zaradi zgodnje selitve v Berlin, očimovo domače mesto, nemščina.« Sklep, da je Handke zato mogoče celo slovenski pisatelj, je vseeno preveč preprost, vprašanje je precej bolj kompleksno, opozarja pokojni raziskovalec literature. Sklicevanj na slovenski jezik, kulturo, ozadje je v Handkejevem opusu ne manjka. Tudi ne ambivalentnega odnosa. Tako se v avtobiografskem besedilu z naslovom 1957 spominja časa v škofijskem malem semenišču na Plešivcu pri Gospe Sveti. »Pri opisu svojih slovenskih sošolcev je sicer osamljeni mladenič nenadoma član skupine – večine, ki manjšini priporoča, da zapusti deželo in se pridruži svojim.« Hafner tu jasno omenja, da prvotno Handkejev odnos do slovenščine ni bil nujno naklonjen – tudi v skladu s prepričanjem večine njegove družine in splošnega ozračja na Koroškem.

Vendar je za Handkeja značilen preobrat v mišljenju, vse bolj se je zanimal tudi za svojo slovensko stran. Leta 1975 se je v televizijskem nagovoru ob dvajseti obletnici podpisa Avstrijske državne pogodbe zavzel za postavitev dvojezičnih krajevnih tabel na južnem Koroškem, leta 1987 je postal dopisni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti. S prevajanjem knjige Zmote dijak Tjaža pisatelja Florjana Lipuša in pesmi Gustava Januša (za katerega pravi, da je edini živi genij, ki ga pozna) v nemščino, je dva slovenska besedna ustvarjalca s Koroškega umestil v nemški kulturni prostor in to celo v prestižni založbi Suhrkamp. In Slovenija je počasi postala njegova sanjska »deveta dežela«. Sanjska podoba, ki je nujno morala priti v neskladje z resničnimi, povsem človeškimi dogajaji.

Na strani slovenskih pisateljev

S Slovenci, tudi koroški, je Handke kljub vsem občasnim napetostim (njegovo nerazumevanje za slovensko osamosvajanje ali pa njegovo zavzemanje za Srbijo) ostal globoko povezan. Ko je leta 2002 prejel častni doktorat univerze v Celovcu,

Nobelov nagrajenec Peter Handke / Foto: Vincenc Gotthardt

je občinstvu priporočil, naj berejo tri slovenske koroške avtorje: Andreja Kokota in njegove spomine na izseljenstvo ter Karla Prušnika - Gašperja in Lipeja Kolenika in njune spomine na partizanstvo. In ko sta mu leta 2013 Narodni svet koroških Slovencev in Krščanska kulturna zveza podelila Einspielerjevo nagrado za njegovo »zavzemanje za slovensko literaturo na Koroškem,« se je ponovno postavil na stran slovenskih ustvarjalcev. »To, kar Lipuš piše, je svetovna literatura. Gre za to, da ljudje berejo Lipuša, Januša in Majo Haderlap in da dobijo svoje mesto. Jaz sem sopotnik in samo podkrepim to, kar se je zgodilo univerzalnega v literaturi koroških Slovencev. In to je

silovito ob nevarnosti, da bo ta literatura izgubljena. Ta literatura je nastala z bolečino – Lipuš je izgubil svojo mater v koncentracijskem taborišču – in jo je treba posredovati naprej. To literaturo je treba brati s srcem. Bralčevo srce je največje srce sveta. Pri branju te literature odkrivamo svoje srce. Srce postaja večje in bolj žalostno, bolj tragično in prijaznejše. Tragično pri tem pa je, da je ta literatura ogrožena, da bo izginila.«

Dolgo prijateljstvo iz podeželske gostilne

Že pol stoletja s Petrom Handkejem prijateljuje upokojeni uslužbenec Občine Grebinj Valentin Hauser. Spoznala sta se, ko je Handkeja obiskal navadno podeželsko

gostilno, Hauser pa je tam igral s svojim ansamblom. »V podeželskih gostilnah se počuti dobro. Kadar pride iz Chavilla pri Parizu, kjer živi zelo preprosto – v primerjavi z njim živimo vsi v luksuzu –, v Avstrijo in svoj domači kraj, mu ni pomemben sprejem pri predsedniku države ali v krogu umetnikov, temveč, da se enkrat letno sreča s komunalnimi delavci v Grebinju. Najraje je z ljudmi, ki pometajo ceste, se vozijo s tovornjaki ali z valjarji. In namesto velikega slavlja ob svoji 75-letnici je komunalcem raje plačal izlet na štajersko vinsko cesto.«

Potem ko sta se slučajno spoznala v gostilni, sta sprva imela opraviti predvsem službeno. Hauser je za Handkeja urejal dokumente, počasi pa

Dolgo časa so bila močna trenja med Petrom Handkejem in domačo občino Grebinj. Danes prevladuje ponos na priznanega pisatelja in Nobelovega nagrajenca.

se je razvilo prijateljstvo. »Če Handkeja poznaš kot prijatelja, imaš o njem povsem drugačno podobo, kakor če ga poznaš samo iz medijev, s televizije, kjer tudi provocira. Zame je najbolj tenkočuten človek. Seveda – če se počuti stisnjen v kot, potem zna biti oster. Za dobrega prijatelja pa bi naredil vse.«

Na televiziji je povsem drugačen

Kot primer Handkejeve tenkočnosti Hauser navaja zelo oseben primer: »Pred tremi leti je umrla naša snaha. Kakšnih deset dni za tem zavzorni telefon in Handke vpraša, ali je pri nas vse v redu. Vprašal sem ga, zakaj. In je odvrnil, da ima občutek, da je nekaj narobe. Ko sem mu povedal, kaj se je zgodilo, je dejal, da že tri dni hodi k telefonu, vzame v roke slušalko, pa si ne upa poklicati; da je nekaj slutil. In to se je pogosto zgodilo, da je nekaj slutil. Na televiziji pa je kar za dvesto odstotkov drugačen, kot je v resnici.«

Letošnji dobitnik Nobelove nagrade za literaturo je za Hauserja, ki je sam avtor knjig o lokalni zgodovini Grebinja in okolice, lektorial tudi besedila. »Črtal mi je cel kup privednikov z utemeljitvijo, da mora bralec sam ugotoviti, da je kakšno dejanje grozovito, ni mu tega treba napisati vnaprej.«

Nazadnje je Hauser pisal o umorih sredi druge svetovne

vojne v grebinjski občini. Izkazalo se je, da je pri umorjenih šlo za Handkejeve soročnike in da je svetovno znani pisatelj tudi sam pisal o tem. »Ko sem mu pokazal njegovo besedilo, na katero je že skoraj pozabil, se je začel krohotati in ni mogel nehati. Dejal je, da tako ni mogoče pisati; ne, tako se ne more pisati. O lastnem besedilu je to rekel. In dodal: "Bil sem mlad, izzival sem, moral sem izzivati." In mi je pokazal stavek, ki se je začel na začetku strani in končal šele na sredini. "Danes," je rekel, "bi to napisal drugače."«

Raje med delavci kakor na premieri

Hauser se spominja tudi dogodka, ki priča tako o Handkejevi bližini do navadnih delavcev kakor o njegovem odnosu do slovenščine. »Ko je sedel s komunalnimi delavci, bilo je že po polnoči, ko so bili že vsi malo okajeni, mu je delavec dejal, da z njimi lahko govori tudi slovensko. Saj razumejo. Odgovoril jim je, da ne zna tako dobro govoriti, saj se je jezika priučil šele pozneje. Potem je obmolknil. Nenadoma pa je vstal in sporočil, da vendarle zna. In je začel preklinjati po slovensko. Dejal je, da so to besede njegovega starega očeta. Kadar se je jezil, je preklinjal po slovensko.«

Hauser se tudi spomni, da Handke v mladih letih

Spoznala sta se v gostilni in že petdeset let veže Valentina Hauserja s Petrom Handkejem tesno prijateljstvo.

nikdar ni omenil besede domovina, govoril je samo o kraju porekla. »Sedaj jo pa spet omenja, če gre ali za župana domače občine ali pa za prijatelje iz domačega kraja. Tudi pri nogometu se je navezal na domači kraj. Dolga leta sem mu moral pošiljati po faksu rezultate grebinjskega nogometnega moštva. To je nogomet iz njegove domovine.« In ko so ga leta 2008, ko je v Avstriji potekalo evropsko nogometno prvenstvo, vprašali, kaj meni o njem, je kratko malo odvrnil, da ga to sploh ne zanima. Zanimajo ga rezultati nogome-

čisto drugačen. Prej je imel predsodke, naklonjenost se je razvila šele počasi. Niso ga dobro sprejeli, tudi zaradi opisa razmer v domači občini v knjigi Žalost onkraj sanj, v kateri opisuje življenje in samomor svoje matere. Ljudje so bili jezni, da jih je ožigosal. Zamerili so mu njegovo pisanje.«

O narodnih in jezikovnih razmerah v Grebinju ve župnik Dersula povedati marsikaj. Povsem odkrito govori tudi o tem, da je slovenščina v teh krajih medtem popolnoma izginila. »Pri pogrebu mogoče v petih letih enkrat, dvakrat prosi kakšna družina

Opus Petra Handkeja je огromen. Številna dela so prevedena tudi v slovenščino.

V cerkvi grebinjskega samostana tudi križev pot kot nema pričča spominja na nekdanjo slovensko podobo okolice.

ljubezni. Pa saj je to božja beseda." Materina in božja beseda sta za Handkeja v eni vrsti,« pravi župnik Dersula, ki se tudi spominja, da je Handke s svojo družino posebej prišel iz Pariza, da je dal v Grebinju krstiti svojo hčer Leocadie. In pred kratkim

je Peter Handke prosil grebinjskega župnika Dersulo, da mu pošlje litanije Mater Božje in vseh svetnikov v slovenščini. Na podelitvi Nobelove nagrade za literaturo želi v Oslu na vsak način povedati vsaj stavek v slovenščini.

Partnerji pri projektu:

BLED

Po sledi znamenitih Blejcev

Bled s svojo tisočletno zgodovino in podobo raja že od nekdanj privablja obiskovalce z vsega sveta. Nekateri med njimi so skupaj z velikimi osebnostmi, ki so se rodile na Bledu, v kraju pustili neizbrisen pečat. O njihovi veličini in delu še danes pričajo številni pomniki, posejani po vsem Bledu.

Mateja Rant

Po poti kulturnih in zgodovinskih znamenitosti Bleda smo se odpravili v družbi blejskega župana Janeza Fajfarja, ki je po stroki etnolog. Najprej se je ustavil ob robu središča Bleda, pri cerkvi svetega Martina v neogotskem stilu, ki so jo zgradili leta 1905 na kraju prejšnje gotske cerkve iz 15. stoletja. Načrte za gradnjo je naredil arhitekt Friedrich von Schmidt, ki je bil tudi avtor mestne hiše na Dunaju. Relief blejskega zaščitnika sv. Martina na vhodnem portalu je delo kiparja Franca Bernerkerja, s freskami pa je cerkev

na Slovenskem trgu stoji visok kip Marije, delo največjega slovenskega arhitekta Jožeta Plečnika, ki je nastalo v času med obema svetovnima vojnama. »Božja mati ima na plašču izklesane tri grbe, to je srbskega, hrvaškega in slovenskega, ki je zelo podoben današnjemu,« je razložil Fajfar.

Od zdravilišča ostale le ruševine

Pod cerkvijo se pogled uja-me v žalostne ruševine nekdanjega Rikljevkega zdravilišča. Švicarski naravni zdravilec Arnold Rikli velja za začetnika zdraviliškega turizma v Sloveniji ter je s svoji-

»Na njem je v smeri proti jezeru vklesan tekst iz Krsta pri Savici "narveč sveta otrokam sliši Slave", s katerim so skoraj zagotovo jezili promemsko usmerjenega Riklija.« Rikli je imel na tem mestu po županovih besedah okrog dvajset zračnih lop, v katerih je gostil odlične goste z vsega sveta, ki so Bled obiskovali prav zaradi tega posebnega načina zdravljenja na Straži, ki sodi med oblike naturizma, sicer ločenega za moške in ženske. V Zdraviliškem parku stoji vremenska hišica, na kateri so poleg Riklija izpostavljeni tudi domači nosilci turističnega razvoja: Jakob Peternel in nje-

Janez Fajfar pred Vilo Zora, eno prvih vil na Bledu, v kateri so že osem desetletij prostori občinske uprave / Foto: Tina Dokl

Med obiskovalci je zagotovo najbolj priljubljen zvon želja, ki izvira iz leta 1534. »Poslal ga je papež, ko je izvedel za zgodbo mlade grajske gospe, ki so ji razbojniki ubili moža in ga vrgli v jezero. V spomin nanj je zbrala vse svoje srebro in zlato ter dala vlititi zvonček, da ga daruje Mariji na jezeru. Med vožnjo na otok se je razbesnela nevihta in čoln je potonil v jezerskih globinah. Vdova se je obubožana umaknila v samostan v Rimu, papež pa je po njeni smrti na Blejski otok poslal drug zvon, narejen v Padovi.«

med letoma 1932 in 1937 poslikal akademski slikar Slavko Pengov. »Najbolj zanimiva je freska Zadnje večerje, na kateri je Judež upodobljen kot Lenin. Skoraj gotovo je to odmev na takrat strahovito lakoto v Ukrajini, ki jo je povzročila okto-brska revolucija.« Pred cerkvijo

mi zračnimi, sončnimi in vodnimi kopelmi Bled približal svetu. »Na Bledu je deloval več kot petdeset let. Bil je revolucionar v naravnem zdravljenju, posebno z vodo, zrakom in svetlobo.« Ob podrti upravni zgradbi stoji majhen obelisk iz leta 1883, posvečen Francetu Prešernu.

gova hči Marija, poročena s slavnim hotelirjem Ivanom Kendo, ter Julia Vovk, poročena Molnar.

Grad z najlepšim razgledom

Iz parka se lahko po pešpoti nad Grajskim kopališčem povzpemo na grad, kjer nas obveznožupnik pričakalepoobnovljen grajski park. »Vsa grajska vzpetina je izjemno arheološko najdišče. Doslej najlepša znana najdba je broška v obliki pava iz šestega stoletja, ki se je je oprijelo ime raj-ska ptica in predstavlja perzijski simbol večnega življenja.« Bled se v pisnih virih prvič omenja leta 1004, grad pa 1011. »Sicer je bil v potre-sih večkrat porušen, a so ga vedno obnovili ter je tako danes ena najstarejših in najlepše ohranjenih tovrstnih stavb na Slovenskem, ki stoji na daleč najmarkantnejši poziciji z najlepšim razgledom na skoraj 130 metrov visoki skali nad jezerom.« Blejska posest je bila le leto manj kot osem stoletij v nepretrgani lasti južnotirolskih škofov iz Briksna, ki so posest upravljali prek zakupnikov. »Med

Enega najboljših hotelov na Slovenskem Grand hotel Toplice je leta 1931 postavila znamenita blejska hotelirka iz družine Vovkovih Julia Molnar. / Foto: Tina Dokl

najbolj imenitnimi zakupniki blejske posesti so bili Gallenfelstovi, gospodje z gradu Golnik. Franz Genuin von Gallenfelst, rojen na blejskem gradu, je postal upravitelj portugalske kolonije v Indiji. Na gradu sta se med drugim mudila znameniti škof in filozof Nikolaj Kuzanski in reformator Primož Trubar, na katerega najlepše spominja grajska tiskarna. Grajska poslopja so razvrščena okoli dveh dvorišč. Najbolj zanimiva je kapela na zgornjem dvorišču, zgrajena v 16. stoletju, posvečena škofoma sv. Albuinu in sv. Inge-nuinu. »Kapela na gradu se ponaša s približno tristo let starimi freskami, na katerih sta upodobljena tudi cesarski par Henrik II. in Kunigunda, ki sta leta 1004 blejsko posest poklonila škofom.« V

nekdanjih bivalnih prostorih so uredili muzejsko zbirko, ki skozi razstavljene predmete pripoveduje zgodbo o zgodovinskem razvoju pokrajine ob Blejskem jezeru od bronaste dobe do današnjih dni. Pod gradom se ta čas gradi nov muzej sodobne umetnosti, delo enega najznamenitejših sodobnih arhitektov Davida Chipperfielda.

Od Windischgrätzov do Karadorđevićev

Mimo spomenika dunajskemu veletrgovcu in nekdanjemu lastniku gradu Adol-fu Muhru na Višcah nadaljujemo ob jezeru čez potok Mišca, ki je še edini večji potok, speljan v jezero, do veslaškega centra, ki so ga obnovili za četrto svetovno veslaško prvenstvo v letu 2011. »Blejski veslači so osvojili skoraj

petdeset evropskih, svetovnih in olimpijskih odličij,« je ob tem spomnil Fajfar. Za veslaškim centrom so pred štirimi leti odkrili spomenik srbskemu matematiku, fiziku in izumitelju Mihajlu Pupinu, ki je močno prispeval k temu, da je po prvi svetovni vojni velik del Julijskih Alp in dolin pod njimi ostal del slovenskega ozemlja. Više nad jezerom je železniška postaja iz leta 1906, ki so jo zgradili na znameniti bohinjski progi, ki je povezovala Dunaj s Trstom. O gradnji proge se je mogoče podučiti v manjši spominski sobi na postaji. Ob postaji stoji hotel Triglav iz istega časa, ki ga je dal zgraditi tedanji blejski župan Jakob Peternel. V njem se je okrepčal ter užival v pogledu na otok in jezero tudi prestolonaslednik Franc

Bled je tudi dom slavnega izumitelja Petra Florjančiča, ki se podpisuje pod približno štiristo patentov. / Foto: Tina Dokl

Ferdinand, ko se je leta 1906 z vlakom pripeljal na Bled. Nato se spustimo do Vile Solnčnice ob jezeru, ki je bila last znamenitega ljubljanskega župana Ivana Hribarja, pod Osojnico pa je bila vila družine ljubljanskih trgovcev Kessler, kjer sta se ženila tudi Ivan Cankar in Oton Župančič.

Počasi pridemo do Vile Bled, ki stoji na kraju nekdanjega gospodarskega poslopja otoške cerkve, kjer si je leta 1885 knez Windischgrätz postavil rezidenco, ob samem jezeru pa še kapelo sv. Cirila in Metoda, ki so jo po vojni podrli. Tu se je mladi knezov sin Otto leta 1902 poročil z nadvojvodinjo Elizabeto Marijo Avstrijsko, vnukinjo cesarja Franca Jožefa in edino hčerjo prestolonaslednika Rudolfa. Vilo so po prvi svetovni vojni kupili Karadordeviči in jo preimenovali v Suvobor. Tu se je leta 1929 rodil tretji sin, princ Andrej. Že pred drugi svetovno vojno so graščino podrl in začeli graditi novo, od katere je danes viden samo še Plečnikov paviljon Belvedere. Leta 1947 so odprli Vilo Bled, eno od rezidenc jugoslovanskega predsednika Tita. V bližnji vasi Mlino že ime pove, da so bili včasih na tem mestu ob izlivu Jezernice mlini. Na Mlinem je živel in delal pisatelj in kipar Tone Svetina, na katerega spominja doprsni kip na pročelju tamkajšnje trgovine. Leta 1965 je izšel prvi del njegovega najpomembnejšega, najobsežnejšega in najbolj priljubljenega dela – romana Ukana, v katerem je obravnaval delovanje NOB v letih 1943 do 1945 in

odlomke iz povojne zgodovine. Za omenjeni roman je leta 1970 prejel nagrado Prešernovega sklada. Kot kipar samouk pa se je posvečal varjenju skulptur iz železa oziroma orožja, predvsem iz grnatnih drobcev.

Priljubljeno romarsko svetišče

Iz Mlina se je mogoče s pletno popeljati na Blejski otok, edini naravni otok v Sloveniji. Pletne so že stoletja prepoznavni simbol Bleda, s katerimi so prve romarje na otok vozili že v dvanajstem stoletju. »Upravičeno predvidevamo, da je svetišče Marije na otoku nastalo na temeljih slovanske poganske boginje Žive. Do cerkve na otoku vodi 99 stopnic iz leta 1655, ki jih je dal postaviti otoški prošt, o čemer priča tudi njegov bahavi napis na kapelici sredi stopnišča,« je razložil Fajfar. Na vrhu stopnic najprej naletijo na mežnarijo, ki je danes povezana s precej večjo proštijo, kjer je še viden grb briksenskega škofa iz druge polovice 18. stoletja. Pred samostojno stoječim zvonikom je kip svete Marije Magdalene. Sama cerkvena ladja je v glavnem iz baročnega časa, pred njo pa je bilo na istem mestu še vsaj pet ali šest cerkva. Glavni pozlačeni oltar v cerkvi je iz sredine 18. stoletja, cerkev pa krasijo tudi vsaj šeststo let stare freske. Med obiskovalci je zagotovo najbolj priljubljen zvon želja, ki izvira iz leta 1534. »Poslal ga je papež, ko je izvedel za zgodbo mlada grajske gospe, ki so ji razbojniki ubili moža in ga vrgli v jezero. V spomin

nanj je zbrala vse svoje srebro in zlato ter dala vlti zvonček, da ga daruje Mariji na jezeru. Med vožnjo na otok se je razbesnela nevihta in čoln je potonil v jezerskih globinah. Vdova se je obubožana umaknila v samostan v Rimu, papež pa je po njeni smrti na Blejski otok poslal drug zvon, narejen v Padovi.« Na drugi strani otoka za cerkvijo stoji manjša stavba, imenovana Puščavica, v kateri je molil in ustvarjal duhovnik puščavnik. Ob Puščavici se k jezerski obali spušča še severno kamnito stopnišče, ki nas pripelje do kapelice Lurške Matere Božje in izvira studenca, kjer je spominska tabla Windischgrätzovih.

Poslovenil šolski red

»Ko se s pletno vrnemo v Mlino, je ob cesti proti središču Bleda najbolj zanimiva vila Beli dvor, ki jo je postavil baron Lazarini leta 1873. Pod Stražo pridemo do Vile Lastovka in predora, ki so ga skopali med obema vojnama, saj se je takratni župan bal, da bi kralj in kraljica, ki sta zelo hitro vozila, na ovinku zletela v jezero,« je na anekdoto o gradnji predora spomnil Fajfar. V bližini stoji Grand hotel Toplice, ki ga je leta 1931 postavila znamenita blejska hotelirka iz družine Vovkovih Jula Molnar. Že od leta 1822 so se na tem mestu kopali v izviru tople vode, polne mineralov. V času pred drugo svetovno vojno se je na Bled zateklo precej uglednih in premožnih Judov z Dunaja. »V Grand hotelu Toplice je bivala tudi družina Kelsen. Sin Hans Kelsen je utemeljitelj

Vila dr. Josipa Plemlja / Foto: Tina Dokl

Na Mlinem je živel in delal pisatelj in kipar Tone Svetina, na katerega spominja doprsni kip na pročelju tamkajšnje trgovine. / Foto: Tina Dokl

Vsa grajska vzpetina je izjemno arheološko najdišče. Doslej najlepša znana najdba je broška v obliki pava iz šestega stoletja. / Foto: Tina Dokl

institucije ustavnega sodišča in avtor ustave prve avstrijske republike, katere kopijo uporabljamo vse postkomunistične dežele. Na blejskem pokopališču je spominska plošča njegovi materi.«

Za trgovskim središčem ob Ljubljanski cesti je vas Zagorice, v kateri se je rodil slovenski jezikoslovec in pedagog Blaž Kumerdej. Leta 1773 je na Dunaju končal študij prava in se zaposlil v šolstvu. Najprej je postal okrožni šolski nadzornik v Celju, kasneje pa ga je cesarica Marija Terezija imenovala za ravnatelja ljubljanske normalke. Leta 1776 so z nalogom cesarske vlade poslovenili šolski red in za prevajalca je bil določen prav Blaž Kumerdej. Po njem se na Bledu imenujeta knjižnica in ulica, po njem so poimenovali tudi priznanja, ki jih Zavod Republike Slovenije za šolstvo

podeljuje posameznikom, skupinam ali institucijam za odlično partnerstvo pri razvoju in uvajanju novosti v vzgojno-izobraževalnih ustanovah.

Vila Zora ena prvih vil na Bledu

Na mestu sedanjega hotela Park je pred prvo svetovno vojno stal hotel Mallner. »V njem je med drugim živel največji nemško avstrijski igralec nemega filma Max Landau, Jud iz Minska, ki je v večini filmov igral ob znameniti igralki tistega časa Asti Nielsen. Leta 1933 se je ob prihodu Hitlerja na oblast ustrelil.« V neposredni bližini Parka stoji Vila Zora, ena prvih vil na Bledu iz leta 1853, iz katere se ponuja najlepši razgled na otok, grad in Triglav. Zgradili so jo za judovskega trgovca s premogom Karla Rittmayerja, od leta 1938 pa so v njej

prostori občinske uprave. Na drugi strani parka pod občino imajo svoje mesto blejski fижakarji, ki pri nas edini še ohranjajo te vrste prevoz. »Ta čas je še sedem kočij,« je pojasnil župan in dodal, da so ta prevoz uvedli leta 1870 s prihodom železnice v Lesce, od koder so potem s kočijami goste vozili na Bled. Višje ob poslovnih šoli IEDC je vila dr. Josipa Plemlja, ki je bil rojen čez cesto v vrtu sedanjega zdravstvenega doma v stari kmečki hiši. »Ko je bil star komaj leto, mu je umrl oče, ampak blejski hotelirji so opazili, da je fant zelo bister in so ga poslali v šole. Najdlje je predeval na fakulteti v Černovicah v današnji Ukrajini. Po prvi svetovni vojni se je vrnil v domovino ter postal soustanovitelj in prvi rektor nove ljubljanske univerze.« Po njem so poimenovali osnovno šolo na Bledu.

Z Bleda v svet

Na Bledu se je rodil tudi pesnik in pisatelj Karel Mauser, ki je leta 1939 v Ljubljani začel študij teologije, a ga ni dokončal. Med vojno se je pridružil domobrancem in postal bolničar. Preživel je obleganje Turjaka in kočevski partizanski zapor, konec vojne pa je preko koroških begunskih taborišč leta 1950 odšel v Združene države Amerike. V svojih pripovednih delih je najpogosteje upodabljal rodno Gorenjsko, pa tudi Koroško, posebno Ziljo. Za njegovi najboljši deli veljata novela Sin mrtvega in trilogija Ljudje pod bičem, v kateri opisuje čas druge svetovne vojne in prva leta po njej. Bled je tudi dom slavnega izumitelja Petra Florjančiča, ki se podpisuje pod približno štiristo patentov, od tega jih je kar 43 prišlo do faze izdelave. Med njegove najvidnejše izume sodijo ročne statve, okvirčki za diapozitive, plastična zadruga, pršilec na steklenički za parfum, vžigalnik s prižiganjem ob strani, zapiralni sistem pri stroju za brizganje plastike in še številni drugi.

Bled se v pisnih virih prvič omenja leta 1004, grad pa 1011. »Sicer je bil v potresih večkrat porušen, a so ga vedno obnovili ter je tako danes ena najstarejših in najlepše ohranjenih tovrstnih stavb na Slovenskem, ki stoji na daleč najmarkantnejši poziciji z najlepšim razgledom na skoraj 130 metrov visoki skali nad jezerom.«

Pletne so že stoletja prepoznavni simbol Bleda, s katerimi so prve romarje na otok vozili že v dvanajstem stoletju. / Foto: Tina Dokl

KORTE

V razkošju narave

Iz besede korita je nastalo ime za Korte, enega od najbolj ohranjenih gozdnatih območij v Karavankah, ki leži med Virnikovim Grintavcem, Pristovškim Storžičem in Tolsto Košuto nad Železno Kaplo, ob meji s Slovenijo.

Jože Košnjek

Korte ali Troegern po nemško so bile do začetka 20. stoletja odrezane od sveta. Do Obirskega in Bele sta vodili kozji stezi, na Jezerško stran pa je preko Roble-kove in Pristovške planine peljala malo boljša pot, po kateri so korški gospodarji in gozdni posestniki z volvskimi in nato s konjskimi vpregami odlični smrekovi in macesnov lesa zvelikli do prometnice na Jezerskem. Od tod je šlo to bogastvo naprej po dolini Kokre do Kranja, Postojne, Pulja, Reke in še posebej Trsta, do največjega pristanišča v avstro-ogrski monarhiji. Jezersko je bilo takrat del habsburške monarhije in je mejilo na deželo Kranjsko, o čemer pričata mejna kamna ob cesti v Zgornji Kokri. Nič čudnega ni, da so bile med Kortami in Jezerskim stane številne vezi, tudi družinske, ki so trdne še danes. Nekateri Korčani so hodili celo v šolo na Jezerskem, sicer pa so šolarji po ozki stezi pešali do Obirskega, kjer je bila šola, ali do malo bližje Točajeve domačije, kamor je še posebej v visokem snegu prišel učitelj, saj je bila v zimskih razmerah tudi za vsega hudega vajene otroke nevarna. Korte so bile del obirske župnije, njihova pošta pa je bila na Jezerskem.

Tako je bilo do leta 1918 oziroma 1919, ko je bilo Jezersko priključeno k novi

državi Srbov, Hrvatov in Slovencev oziroma kasnejši Kraljevini Jugoslaviji, Koroška pa je bila po plebiscitu 10. oktobra leta 1920 priključena k Republiki Avstriji.

Cesta skozi Korške peči

Leta 1922, dve leti po plebiscitu, so končno le začeli graditi cesto skozi Korške peči, do Obirskega. Ob poto-

Dobre tri kilometre dolga cesta je vsekana v skale. Pred vhomom v sotesko so urejena tudi parkirišča. / Foto: Jože Košnjek

ku je bilo treba dobesedno vklesati v skale in zgraditi kar nekaj mostov. Leta 1927 je bila cesta zgrajena. Vendar ne brez sodelovanja domačinov, zavednih slovenskih posestnikov. Država je pokrila 80 odstotkov stroškov, korška kmeta Ožbolt Smrtnik in Pavel Štern pa 20 odstotkov. To je zapisano tudi na plošči, vzdani na eni od skal ob cesti. Korške

peči so danes varovano območje. Zaradi bogate gozdne sestave sive jelše, bukve, črnega gabra, jesena in črnega bora, zaradi pestrega živalskega sveta, zaradi tudi več vrst pajkov, zlasti suhih južin, ko so evropska posebnost, in kačjih pastirjev, urhov in močeradov. Cesta je zadnja leta zelo obremenjena. Po njej dnevno hrumi-jo tovornjaki z lesom, ki ga

je po zadnjih katastrofalnih vetrolomih še veliko več kot običajno. Za cesto skrbi država. Če bi bila to skrb občine, tega ne bi zmogla ...

Ponosni na svojo cerkev

Na hribu v »zadnjem kotu Karavank« kot reče domačin Gabrijel Hribar, Točajev po domače, stoji od leta 1861 naprej cerkev Svetega križa.

Njen graditelj je bil kmet Mihael Karničar (1822 – 1873), Pristovnik po domače. Poleg njega so cerkev v zemljiško knjigo vpisala še kmeta Plesnikar in Smrtnik. Za gradnjo cerkve je v imenu treh korških posestnikov knezoškofijski ordinariat zaprosil obirski župnik Marko Wutschaink. Gradnja cerkve, za katero so tudi danes dolžni skrbeti Pristovnikovi, Plesnikarjevi in Smrtnikovi oziroma njihovi nasledniki, je stala okrog 5000 goldinarjev. Mihael Karničar je za vzdrževanje cerkve in pokopališča okrog nje vložil v hranilnico 7000 goldinarjev. Do prve svetovne vojne z dvigovanjem denarja ni bilo težav. Po prvi svetovni vojni je bilo teh težav vedno več in po letu 1932 o tem denarju ni bilo ne duha ne sluha.

Cerkev je ponos vseh, ki imajo kakršno koli povezo s Kortami. Njihova je in zanj zanjo vzorno skrbijo. Vsako leto najmanj šestkrat so v njej maše, še posebej na dan korškega žegnjanja vsako tretjo nedeljo julija, in na »holzarsko nedeljo«, na kateri se zahvalijo oziroma prosijo za varno delo v gozdu. In ta cerkev je ena tistih na Koroškem, v katerih se še vedno moli in poje po slovensko. Javno. Izkupiček gre za vzdrževanje cerkve.

Bodo Korte ostale (tudi) slovenske

Za besedo o Kortah in Korčanih sem prosil najbolj poklicanega, župana občine Železna Kapla – Bela Franc Jožefa Smrtnika, Smrtnikovega iz Kort. Spominja se, da je bilo v njegovem otroštvu, ko so ob dnevu nedolžnih otročičev letali od hiše do hiše in po zadnji plati udarjali starejše, blizu deset naseljenih domačij: Pristovnikova, Grobelnikova, Točajeve, Štefanova, Francnova, Plesnikarjeva, pa njihova Smrtnikova. Od 70 do 75 ljudi je živelo na teh domovih. In danes. Mislim, da je življenje še v petih domovih, v katerih prebiva okrog 20 ljudi, pove Franc Jožef Smrtnik.

»Nekateri so pomrli ali so svoja posestva prodali ter odšli v dolino. Plesnikarjevo oziroma Šternovo posestvo in še nekaj najvišje ležečih kmetij je kupil danes že Slovenec Ignacij Vok in imetje prepustil sinu

Župan Železne Kaple – Bela Franc Jožef Smrtnik, domačin iz Kort / Foto: Jože Košnjek

Korško žegnanje je najbolj obiskana prireditev, ki jo skrbniki korške cerkve in sodelavci od leta 1992 dalje organizirajo vsako tretjo nedeljo v juliju. Žegnanje je bilo »rojeno« poleti 1991, ko so avstrijski vojaki, nastanjeni v Kortah, po končani vojni v Sloveniji povabili domačine na golaž. Takrat je bilo sklenjeno, da bo prireditev vsako leto in da bodo nanjo povabljeni vsi, ki imajo kaj zveze s Kortami ali imajo radi ta kraj, tudi iz sosednje Slovenije. Izkupiček od žegnjanja gre za vzdrževanje cerkve.

Marku, ki živi v Italiji. Vok je tudi lastnik starega železniškega kolodvora v Kapli, na katerem je še slovenski napis. Do Kaple je namreč včasih vozila železnica. Precej posesti je kupil tudi kucepec iz Švice. Oče mi je pripovedoval, da je včasih stalno delalo v gozdovih korških posestnikov in grofa Turna od 50 do 60 'holzarjev'. Od Slovencev smo kot posestniki v Kortah ostali še Točajeve oziroma Hribarjevi in Smrtnikovi,« pove župan Franc Jožef Smrtnik.

In kje vidi prihodnost Kort? »V spoštovanju in ohranjanju narave, v spodbujanju dejavnosti v naravi brez napak, kakršne vidim pri vas, ko je v gozdu dovoljeno veliko, ko se dobesedno ropajo gozdni sadeži in ko pretirano razmnožena divjad ogroža kmetijsko in druge dejavnosti. Poznam nekaj primerov, ko

so morali lastniki gozda na naši strani opozoriti vsiljive nabiralce gozdnih sadežev iz vaše strani, da so pri nas omejitve in da vlada določen red. Naši predniki so že pred več kot sto leti spoznali, da medved in volk ne sodita v naše kraje in so jih zato iztrebili. Priložnost je turizem, vendar ne množični. Ponujajo se tudi možnosti sodelovanja s sosedi na Jezerskem tudi na tem področju. Tam imajo že nekaj pozitivnih izkušenj in primerov. Škoda, da Jezerjani niso med občinami, vključenimi v projekt Geopark Karavanke. Mogoče nam bo za nove dejavnosti uspelo navdušiti mlade, jim zagotoviti primerne spodbude in poskrbeti, da bodo ostajali doma. In da bodo Korte še naprej tudi slovenske in ne izključna lastnina velikih tujih veleposestnikov,« je povedal Smrtnik.

Pred vhomom v korško cerkev je vzdana plošča njenemu graditelju, posestniku Pristovniku.

Plošča na skali ob cesti skozi Korške peči priča, da so morali Korčani za svojo cesto plačati tudi sami.

JANEZ JALEN

Pri Jalnovem pranečaku

Janez Mulej je pranečak Janeza Jalna in skrbnik njegove zapuščine. Je vodič po Jalnovi rojstni hiši na Rodinah in njegovo vodenje je posebej dragoceno zato, ker se pisatelja in dramatika še dobro spominja.

Urša Peternel

Rojstna hiša Janeza Jalna na Rodinah, tik ob vaški cerkvi, je nekaj posebnega. Ni samo ena od hiš na Poti kulturne dediščine Žirovnica, je tudi dom devetčlanske družine Mulej. Družina je hišo v last dobila leta 1991, ko je umrla stara teta, prva Jalnova dedinja. Del hiše so uredili za bivanje, v starem delu pa so v sodelovanju z Zavodom za varstvo kulturne dediščine iz Kranja obnovili zbirko o pisateljevem delu in življenju. Leta 1997 so muzejski del hiše odprli za javnost. V veži je razstavljena dokumentacija in rekonstruirana črna kuhinja, v kamri je pisatelj delovni prostor z rokopisi, tiskanimi deli in dokumenti, bivalni prostor (hiša)

pa je opremljen z originalno opremo. Vodič po hiši je gospodar, Jalnov pranečak Janez Mulej, po domače Mežnarjov Janez, zgovoren in duhovit mož, ki svojo pripoved o pisatelju in dramatiku rad 'zabeli' s kakšno sočno anekdoto iz Jalnovega življenja. Njegovo vodenje je še toliko bolj dragoceno zato, ker se prastrica še dobro spominja; kot otrok je namreč veliko časa preživel pri njem in teti Roski, ki je Jalnu gospodinjala. »Jalna sem klical 'botrček', bila sva velika prijatelja, povsod me je vzel s seboj, me neprestano branil pred mojim očetom, ki je bil zelo strog,« pripoveduje Mulej. Z njim je hodil peš do podružne cerkve na Dobravi, v spominu mu je ostal izlet pod Severno triglavsko steno, do klina ...

In prav zato, ker je Mulej Jalna tako dobro poznal, je njegova predstavitev rojstne hiše še toliko bolj doživeta, zanimiva in hudomušna. Kot pravi Mulej, so najbolj pogosti obiskovalci osnovnošolci in srednješolci, skupine upokojencev, študenti s profesorji, Muleju je posebej ostal v spominu obisk angleških lordov, ki jih je na ogled pripeljal blejski župan. Mi smo se pridružili skupini škofovskih osnovnošolcev, ki jim je Janez Mulej med drugim povedal, da je bil Jalen rojen 26. maja 1891 prav v tej hiši na Rodinah kot deseti, najmlajši otrok. Mati je skrbela za veliko družino, oče je bil rudar na Begunjščici. Umrl je, ko je Janez imel samo enajst let, zato je fantiča v skrb vzel župnik z Breznice. Izšolal ga je, Jalen je zaključil gimnazijo in kasneje teološko fakulteto v Ljubljani. Prvo službo kot župnik je dobil v Srednji vasi v Bohinju, kjer mu je bilo zelo všeč, saj je prišel med preproste ljudi in med gore. Bil je namreč tudi odlični alpinist, skalaš in aljažev, dober prijatelj Joža Čopa. Med prvo svetovno vojno je bil vojaški duhovnik – kurat v Avstriji, zatem pa je služboval po različnih slovenskih krajih.

Jalen je bil v mlajših letih dramatik, kasneje pa se je posvetil prozi. Njegovo najbolje ocenjeno dramsko delo je bila trilogija Dom, Srenja, Bratje. Kasneje se je posvetil pisanju povesti, v katerih je opisoval preprostega človeka, naravo, živali (bil je tudi lovec), zgodovinska dejstva. Sam je za svoje najljubše delo imel povest Ovčar Marko, v kateri opisuje mladost svojega očeta in okolje, v katerem je sam odrasčal. Potem so tu še dela Vozarji, Cvetkova Cilka, lovska zgodba Trop brez zvoncev, Previsi, Ograd ... Njegovo najbolj znano mladinsko delo pa so Bobri, roman v treh delih, v katerem opisuje življenje mostiščarjev na Ljubljanskem barju. Glavni junak je Ostrorogi jelen, po Mulejevih besedah pa je Jalen v liku upodobil sebe, svoj značaj, pokončno držo ... Jalen je leta 1932 napisal tudi scenarij za film, in sicer prvi slovenski igrani film Triglavске strmine.

Umrl je leta 1966 v Ljubnem, pokopan je v družinskem grobu na pokopališču na Rodinah, tik ob rojstni hiši. Menda je, tako pove Mulej, rad govoril, da bo imel od zibke do groba le en skok ...

»O, kar nekaj Jalnovih lastnosti vidim pri sebi! Ljubezen do planinstva, upornišтво, trmo – me zlepa ne premakneš, tudi kvartopirstvo – pri taroku si zbistrim glavo, pa ljubezen do lepe narave,« pravi Jalnov pranečak Janez Mulej. / Foto: Gorazd Kavčič

Na ogledu smo se pridružili osnovnošolcem iz Škofje Loke, ki so z zanimanjem prisluhnili pripovedi o življenju Janeza Jalna.

Na ogled so Jalnove knjige, fotografije, tudi obleka ...

Šolsko spričevalo, v katerem piše, da je Ivan (Janez) Jalen v prvem razredu imel same enice (današnje petice), le pri npravnosti je dobil eno dvojko (današnjo štirico)

Janez Jalen je po Mulejevih besedah s svojo trmoglavostjo in dolgim jezikom delal težave tako nadrejenim kot tedanji oblasti. Pogosto se je za noč ali dve zakartal ob 'flaškonu' vina, naslednji dan pa kakšno mašo izpustil ali pa jo imel kje, kjer je ne bi smel ... Tako je menda po neki dolgi kvartopirski noči zjutraj v Grahovem imel najkrajšo pridigo, ki se je glasila: »Dragi farani! Huda zima, hud je mraz, zebe mene, tudi vas. Amen!« Sicer pa je menda vedno držal družbo pokonci, imel je veliko prijateljev. In ko je prišel v gostilno, je slekel duhovniško obleko in jo obesil na steno, rekoč: »Župnika na kavelj, Janez pa za šank.«

IZ ZGODOVINE PLANINSTVA

Prve planinske poti v Karavankah

Najstarejša planinska pot v Sloveniji je bila nadelana na Donački gori. To je bila prva markirana pot na ozemlju današnje Slovenije in obenem tudi prva pot v Karavankah.

Jelena Justin

Koroški rojak dr. Josip Šašel je zapisal: »Karavanke, pogled, ki se ga ne nasitiš! Nad zelenim vencem mnogolikega predgorja orjaške gole čeri, ostri grebeni, vse divje in grozeče, svareče ...! O, kako prijazne in vabljive so te iste višine z one strani tam zadaj, z juga! Zakaj tolika sprememba lica in naličja?«

Od kod do kod segajo Karavanke

Karavanke so gorska veriga, ki se razteza od tromenice med Slovenijo, Avstrijo in Italijo pa vse tja do Hrvaške. Da, prav ste prebrali. So najdaljša gorska veriga v Sloveniji. Sleme Karavank z njihovim najvišjim Stolum (2236 m n. m.) se začne pred Trbižem in se vleče proti Slovenj Gradcu do Pece (2125 m n.

imenovali tudi Rogaška gora, ljudje pa ji pogosto rečejo tudi Vzhodni Triglav. Donačka gora leži v bližini zdravilišča Rogaška Slatina, ki je bilo dobro obiskano že v 19. stoletju. Kot zdravnik je v zdravilišču deloval Dunajčan, dr. Ernst Frölich, ki je leta 1853 nadelal planinsko pot na Donačko goro za zdraviliške goste. To je bila prva markirana pot na ozemlju današnje Slovenije in obenem tudi prva pot v Karavankah.

Slovensko planinsko društvo je leta 1906 izdalo knjižico Seznamek markiranih potov v področju »Slovenskega planinskega društva«. Zraven so dodane tudi tarife gorskih vodnikov. V posameznih oddelkih so razvrščene poti glede na glavna izhodišča, imenovana je smer vzpona in glavne točke poti. Določena je tudi ura vzpona. Zanimivo

– Iz Žirovnice so se planinci lahko mimo Most po rudniški poti povzpeli do Valvazorjeve kočice in naprej na Stol, lahko se odločili tudi za pot čez Zatreznško planino do Malega Stola in na vrh Stola

– Iz Žirovnice je bila tudi markirana pot od Stola pa vse tja do Kadirnikove kočice na vrhu Golice.

– Markirana je bila tudi pot z železniške postaje Javornik ob Javorniškem potoku do Medvedje doline in Medjega dola. Od tod je vodil prehod na Koroško, v Medvedjo dolino (Zavrhu) in po cesti naprej do Bistrice v Rožu.

– Z Javornika je do Javorniškega Rovta, Stare jame in čez Podgorsko sedlo (Maria Elend-Sattel) peljala tudi markirana pot na Golico.

– Z Jesenic je mimo Karlovega rova in mimo t. i. kočice Nemškega planinskega društva peljala pot na vrh Golice.

– Za izhodišče vzpona je bila označena tudi Kadirnikova kočica na vrhu Golice. Od tod je markirana pot peljala čez Struško, Belščico z Vajnežem do Stola. Ravno tako tudi naprej proti zahodu, pod Rožico in Dovško Babo do Kepe, od koder se priporoča sestop na Dovje.

– Z Dovjega se je čez pašnike nad vasjo in po kolovozu šlo do potoka Mlinca, od tam naprej do planine in sedla Mlinica, cilj pa je bila Kepa.

Označene so bile tudi poti iz Koroške. Eno od izhodišč za Golico je bilo Sveti Jakob v Rožu. Opisana smer je vodila do Janežičevega doma v Lešah, naprej na Kladje, kjer je bil pastirski dom, vse do vrha Golice oz. Kadirnikovega doma. Ta pot je še posebej označena kot izjemno razgledna. Tudi iz Bistrice v Rožu je markirana pot vodila na vrh Golice, čez sedlo Kočna. Tudi vasica Podgorje (Maria Elend) je bila izhodišče za vzpon na Golico.

Zanimivo je, da so gore na vzhodnem delu Karavank uvrščene pod Mislinjsko in Šaleško pokrajino, kar je geografsko sicer pravilno, a bralec iz tega ni mogel sklepati, da so nekatere od teh gor v Karavankah. Večina opisov je za Uršljo goro, ki so jo pred več kot sto leti imenovali kar po cerkvi sv. Uršule na vrhu.

Presenetilo me je dejstvo, da v knjižici, ki jo hrani Slovenski planinski muzej, ni kjer ni nobenega opisa poti za Peco, čeprav sem prepričana, da so bile na to mogočno goro, kjer spi kralj Matjaž, prve poti precej hitro markirane.

Donačka ali Rogaška gora, imenovana tudi Vzhodni Triglav, kjer poteka prva urejena planinska pot v Sloveniji in s tem tudi v Karavankah / Foto: Jelena Justin

Pogled na vrh Dovške Babe, v ozadju kot karavana greben Karavank / Foto: Jelena Justin

m.) in Uršlje gore (1699 m n. m.), potem se pa prek Vitanjško-Konjiških hribov začne spuščati proti jugu do Boča (978 m n. m.), Donačke gore (884 m n. m.) in prek Maclja do Ivanščice (1061 m n. m.) na Hrvaškem.

Pa ste se kdaj vprašali, ktere so bile prve planinske poti v Karavankah?

Najstarejša planinska pot

Najstarejša planinska pot v Sloveniji je bila nadelana na Donački gori, ki so jo nekoč

je, da knjižica Storžič prišteva med Karavanke, vemo pa, da je Storžič del Kamniško-Savinjskih Alp.

Prve markirane poti

Ko prelistamo knjižico, vidimo, katere poti so bile markirane do leta 1906 in moram priznati, da je velika večina markiranih še danes. Pa naj posebej omenim nekatere od njih:

– Iz Begunj je bila markirana pot čez Kališče mimo turistovske kočice v Završnici do Begunjščice

Stara razglednica grebena Košute, kjer je prikazan Veliki vrh. Zadaj se vidi tudi Ljubeljska Baba. / Foto: arhiv Gorenjskega muzeja

Če na vrhu Stola pogledamo proti zahodu, se pokaže greben proti Vajnežu in Struški. / Foto: Jelena Justin

Partnerji pri projektu:

Gorenjski Glas

**Mohorjeva
Hermagoras**

xamoom

PESEM KOROŠKIH SLOVENCEV

Kako je Franc Treiber zapel
Nmav čriez jizaro

Pesem je že tako ponarodela, da se zdi skoraj tuje, da je to vendarle umetna pesem. O njenem nastanku ni enotnega mnenja, znani sta vsaj dve razlagi. Kljub otožnosti ali prav zaradi nje jo zbori še danes pojejo z veseljem, s srčno radostjo.

Bojan Wakounig

Pravijo, da je himna koroških Slovencev pesem Rož, Podjuna, Zilja. Pravijo, da s svojo otožnostjo, pa vendarle tudi kleno predanostjo narodu in domači grudi, najbolj odraža koroškega duha. Potem pa spet drugi pravijo, da ravno to ne drži. Da otožnost še zdaleč ni lastnost vseh Korošcev. Da imajo Slovenci na severni strani Karavank še pa še šaljivih, hudomušnih, veselih pesmi. Kakor koli že – po pesmi Rož, Podjuna, Zilja, za katero je melodijo napisal Pavle Kernjak s Trebinje pri Dravi (1899–1979), so koroški Slovenci znani. Slovenski oktet je pesem ponešel celo po vsem svetu.

A še ena pesem je, ki je tako zelo značilno koroška, da tudi zanjo pravijo, da je himna koroških Slovencev. Pesem, ki že zaradi samega besedila, zapisanega v narečju, daje vedeti, da je nastala v deželi ob Dravi. Pesem Nmav čriez jizaro. In tudi to pesem je ponešel Slovenski oktet po svetu, v Ameriko, Avstralijo, v Evropo. Še danes sodi v železni repertoar slovenskih zborov, ne glede na to, ali pojejo na Koroškem, v Republiki Sloveniji, v evropskem zdomstvu ali pa v izseljeništvu od Argentine do ZDA in Kanade, od Francije do krajev »tam spodaj.« Seveda, besedilo se še posebej dotakne tistih, ki so daleč od svojega rojstnega kraja in ki hrepenijo po domačnosti slovenske zemlje.

Duhovnik, pesnik in skladatelj Franc Treiber (1809–1878) se je v slovensko kulturno zgodovino zapisal s pesmijo Nmav čriez jizaro.

V družbi ustanoviteljev Družbe sv. Mohorja

Avtor pesmi je duhovnik, skladatelj in pesnik Franc Treiber, ki se je rodil 28. januarja leta 1809, pred 210 torej, pri Rejovcu v Bačah ob Baškem jezeru (po nemško Faak am See) blizu Beljaka. Po gimnaziji v Celovcu je med letoma 1830 in 1834 v glavnem mestu dežele Koroške študiral teologijo, prav v času, ko je bil spiritual celovškega bogoslovnega semenišča Anton Martin Slomšek, kasnejši lavantinski in prvi mariborski škof. Slomšek

pri svojih gojencih ni skrbel samo za duhovno rast, temveč tudi za utrditev in plemenitenje slovenske besede. V celovških letih je Treiber spoznal vse tri slovenske učenjake, ki so potem leta 1851 ustanovili Družbo sv. Mohorja z namenom, »da bi slovenski narod zalagala z dobrimi knjigami v njegovem jeziku.« Poleg Slomška sta bila to učitelj slovenščine in avtor slovenske slovnice, ki je veljala dobrih pet desetletij za standardno, Anton Janežič, doma sicer iz Leš nad Šentjakobom, slabih 15 kilometrov

oddaljenih od Treiberjevih rojstnih Bač, ter duhovnik in publicist Andrej Einspieler, doma iz Sveč v Rožu.

Franc Treiber je bil posvečen v duhovnika leta 1833, svojo prvo službo je nastopil kot kaplan v Naborjetu (Malborghetto) v Kanalski dolini (do leta 1918 je bila dolina del dežele Koroške, danes je v Italiji). Od leta 1846 je bil župnik v Šentjakobu v Rožu. Tam je kaj hitro ustanovil pevski zbor in ga vodil več kot trideset let. Treiber je poleg službe duhovnega pastirja pisal tudi še pesmi in skladal melodije, objavljene so bile v več zbirkah, najbolj znana in živi še danes pa je njegova Nmav čriez jizaro (zapisovanje narečnih besed se sicer razlikuje, tako je včasih za jezero zapisana beseda »jizaro,« drugod pa »izaro«).

Dve razlagi o nastanku ene pesmi

Pesem je že tako ponarodela, da se zdi skoraj tuje, da je to vendarle umetna pesem. O njenem nastanku ni enotnega mnenja, znani sta vsaj dve razlagi. Pavel Zablatnik, slovenski koroški etnolog, duhovnik in nekdanji ravnatelj Slovenske gimnazije, je leta 1964 zapisal, da »jo je menda ustvaril in prvič zapel leta 1855 Franc Saleški Treiber, ko sta mu v istem letu zaporedoma umrla mati in oče. Njegov dom pri Rjavcu v Bačah je bil tedaj prazen, ko pač ni bilo več staršev.« Treiber naj bi tedaj prišel iz Šentjakoba v rodne Bače ob Baškem jezeru skozi »hmajnico«, torej skozi gozd. Seveda v tistem času v Bačah še ni bilo slutiti našnjega turizma, vas je bila majhna s kmečkim prebivalstvom.

Je pa tudi še druga razlaga o nastanku pesmi, ki jo je v Koledarju Mohorjeve družbe v Celovcu leta 2009 opisal Simon Triessnig, zgodovinar in slovenski kulturni ustvarjalec iz Loč blizu Baškega jezera. »Tista razlaga o nastanku pesmi, ki jo ob Baškem jezeru starejši ljudje še danes kdaj povejo, pa pravi, da naj bi se bil Treiber po dokončanem študiju iz Celovca peš vračal v Bače. Izbral si je pot preko Vetrinja, Hodiš, Škofič, Loge vasi, Žoprač, Rožeka, Šmartina čez Oranje do

Nmav čriez jizaro

Nmav čriez jizaro, nmav čriez hmajnico, čir je dragi dom z mojo zibelko.

Čir so me zibali mamica moja in prepevlali haji, hajo.

K' s'm še mihen bil, sem bil dro vesiv, sem več barti ktiro pesem pel.

Zdaj vse minulo je, nič več pel ne bom, zdaj ni več moj mili, dragi dom.

Hiša očina, ljuba mamica o da b' vidu še en bart oba. O, da bi vidu jo, mamico mojo, pa bi spevlal spet haji, hajo.

Križi, kakor znamenja ali kapelice imenujejo na Koroškem, so značilne podobe koroške pokrajine. Od Hojčevega križa na Brdu je znamenit pogled na Baško jezero in Jepo, kakor Korošci pravijo Kepi nad njim.

Ledinc. Tam naj bi stala hiša njegovega strica s pogledom na rojstni kraj. Ustavil se je, se nekoliko okrepčal in zapel pesem.«

Pesem Nmav čriez jizaro je danes ohranjena v različnih zapisih, tudi zbori jo pojejo z bolj ali manj izrazitimi variacijami. Pri tem posebej izstopa različica, ki jo je pod naslovom Otožnost po domu leta 1889 v zbirki Narodne pesmi koroških Slovencev v Ljubljani objavil profesor latinščine, grščine in slovenščine na celovški gimnaziji Janez Scheinigg:

Tam čiz jizaro
Noj čiz hmajnico
Je tō pravi dum
Moje zibale.

Zibali so me
Mamica moja,
Pōli so mene:
Hija, hajaja!

Sem pubič rasov tam,
Sem dro biv vesōv,
Da sem včasih še
Kako pōsmico zapōv

Duhovnik, skladatelj in pesnik Franc Treiber je umrl v sedemdesetem letu starosti leta 1878. Na pogrebu so, kakor piše Triessnig, baje sodelovali vsi zbori iz Roža. In seveda so mu na grobu zapeli tudi njegovo Nmav čriez jizaro. Pesem, ki je ostala živa do danes. In ki jo kljub otožnosti ali prav zaradi nje zbori še danes pojejo z veseljem, s srčno radostjo.

Nmav čriez jizaro – Baško jezero je poleti priljubljeno pri kopalcih; pogled s Starega gradu nad Ločami.

PAVLE KERNJAK

Pesem, darilo svojemu narodu

Pred sto dvajsetimi leti se je rodil in pred štiridesetimi leti umrl koroški skladatelj, organist in zborovodja Pavle Kernjak. Nekatere njegove pesmi so nesmrtni. Pojemo jih Slovenci na obeh straneh Karavank.

Jože Košnjek

Krščanska kulturna zveza in Slovenska prosvetna zveza iz Celovca ter cerkveni pevci iz Šentilja / St. Egydena nad Dravo so v soboto, 9. novembra, v domači farni cerkvi priredili mašo, nato pa koncert v spomin na Pavla Kernjaka. Na moža, ki je kot skladatelj, organist, zborovodja in tudi pisec besedil učil svoj slovenski narod peti in mu je namenil najlepše darilo – pesem. Dokler bomo peli, bomo živeli, je znal reči.

Pavle se je rodil 9. februarja leta 1899 kot drugi od štirih otrok v zakonu Valentina

Še preden je leta 1913 končal šolo, je moral za očetom sestiti za nove orgle na koru domače cerkve in voditi pevski zbor. In to v splošno zadovoljstvo faranov, je v faro kroniko zapisal takratni župnik Janez (Johann) Sch-neditz, pri katerem je mladi Pavle opravil prvi in zadnji glasbeni pouk. Svoje je dodal oče Valentin. Kupil mu je harmonij in ob njem je Pavle presedel ure in ure. Tu so nastajale vse njegove skladbe. Ta harmonij je na Kernjakovem domu še danes.

Prva svetovna vojna je zaznamovala Kernjakovo življenje, čeprav se mu je uspelo

Poroka z Martinovo Amalijo

Leta 1922 je Pavletov oče Valentin v starosti dobrih 57 let umrl. Mežnarske posle je prevzel mlajši brat Jakob, Pavle pa je skrbel za petje. Jeseni leta 1926 se je oženil z Amalijo Šaler ali Schaler, po domače Martinovo s Trebinje, hčerko enega od najvidnejših in najuglednejših slovenskih kmetov ter nekdanjim županom. Ta je kupil sosednjo Filijevo domačijo in na njej sta začela gospodariti Amalija in Pavle. Starega Martina so gospodarska kriza po prvi svetovni vojni, protislovenska gonja in pre-

Jasna Nemec Novak je za Televizijo Slovenija posnela čudovit film o Pavlu Kernjaku. Z grenkobo je zapisala, da Pavel ni prejel državnega odlikovanja ne od Avstrije in ne od Jugoslavije. Društvo slovenskih skladateljev ga ni prištevalo med svoje člane. Saj za to ni niti prosil. Bil je samouk in je pisal samo zborovske stvari. Premalo. Za take zasluge so šopki nageljnov. Te pa je Kernjak globoko cenil! Je pa prejel nekatera priznanja slovenskih in koroških kulturnih ustanov.

Kernjaka in Hrucijeve Magdalene, rojene Žerjev (Scheriau) pri Mežnarju v Št. Ilju ali Šentilju ob Dravi. Oče je bil poleg cerkovnika še organist in pevovodja cerkvenega zbora. Družini – očetu Valentinu, mami Magdaleni, sinovom Valentinu, Pavletu in Jakobu ter sestri Tereziji – je dajala skromen kruh kmetija. Zvonovi, orgle, cerkveno in fantovsko petje na vasi so oblikovali Pavlov zvočni svet.

izogniti daljšemu vpoklicu v vojsko. Na željo staršev se je izučil za krojača in z diplomo 15. februarja 1923 končal uk. Vedel je, da prav veliko hlač v svojem poklicu ne bo sešil. Glasba in petje sta ga povsem prevzela. In tudi svojega koroškega naroda ni želel zapustiti. Iz Trbovelj, kamor sta se za tri mesece s prijateljem umaknila pred poplebiscitnimi nemiri, se je namreč vrnil domov ...

rana ženina smrt strli. Življenje je končal v mrzlem objemu Vrbskega jezera. Njegova usoda je odmevala po Koroški in tudi zunaj nje, tja do Ljubljane ... Filijeve hiša, ki jo je Amaliji in Pavletu uspelo rešiti pred propadom, je postala legendarni dom Kernjakovih, na katerem se je septembra leta 1926 rodil najstarejši sin Miro, nato pa leta 1928 Stanko in leta 1941 najmlajši Pavel. Kernjakov dom se je ohranil do danes, na njem pa gospodari Cilka, vdova najstarejšega Kernjakovega sina Mira s svojimi otroki.

Življenje za slovensko pesem

V tridesetih letih preteklega stoletja je Pavle Kernjak stopil na sceno slovenskega kulturnega delovanja na Koroškem in tudi zunaj nje. Pesem je bila tista, ki je najbolj učinkovito kljubovala nemškemu pritisku. Kernjak je zlasti z rožanskimi zbori, ki jih je vodil, uspeval. V Svečah in v Borovljah je leta 1929 navdušil s svojo priredbo ljudskih motivov z naslovom Juhe, pojdamo v Škufčce. Ta skladba je bil prvi natis katere od Kernjakovih pesmi. Tudi v naslednjih letih so se vrstila

Revija Tovariš je 7. januarja 1969 na naslovnici objavila fotografijo Pavleta Kernjaka sredi kopice vnukov. Vseh vnukov je sicer dvajset, od tega petnajst v zakonu sina Mirka. (Fotografija Egona Kašeta je iz knjige Pavle Kernjak.)

gostovanja in odgovornost za koroško pesem so prevzeli trije ugledni možje: Folte Hartman v Podjuni, na vzhodu Koroške, Pavel Kernjak in Hanzl Kropivnik pa v Rožu in na Zilji. Kernjak je zbil v notni zapis marsikatero koroško zgodbo. Leta 1938, ko je karizmatični ljudski voditelj Vinko Poljanec shiral v nacistični ječi in umrl, še pesem z naslovom Rož, Podjuna, Zila s slovitimi besedami bolečine naroda: »... v sveti zemlji sniva tvoj slovenski sin.«

Kernjakova družina po čudežu ni bila odgnana v taborišče. Le 17-letni sin Miro je moral v nemško vojsko in se vrnil s trajno poškodbo roke. Pavle Kernjak je v domači vasi že leta 1946 postavil na noge pevski zbor. Nekaj leta zatem sta Kernjak in Hartman popeljala na tur-nejo po Jugoslaviji skoraj stočlanski združeni pevski zbor. Pavle je s svojimi pevci odšel v Trst, v Kanalsko dolino, in potem znova v Jugoslavijo, na Dunaj in na Gradiščansko. Z njim je bil tudi sin Miro, izvrsten baritonist in solist, ki je nekaj časa študiral glasbo v Ljubljani, vendar se je moral doma posvetiti kmetovanju.

V začetku sedemdesetih let preteklega stoletja se je

Pri Filiju na Trebinji sedaj gospodari Cilka Kernjak, vdova pokojnega Kernjakovega sina Mira. Kernjakov dom smo letos kar trikrat obiskali naročniki in bralci Gorenjskega glasa. Vsakič nas je prijazno sprejela Kernjakova vnukinja in Mirova hčerka Milena. Povabila nas je tudi v hišo k znamenitemu harmoniju, na katerega je igral njen stari oče. Vselej smo, tudi s pomočjo njenega čudovitega soprana, zapeli. Sicer pa je na starega očeta ponosnih kar dvajset vnukov.

Pavle Kernjak poslavljajal od vodenja koroških pevskih zborov. Od časa do časa je še stopil pred zbor in oddirigiral svojo Rož, Podjuna, Zila. Vendar je Kernjak, še poln pevskega zanosa, leta 1974 v domačem kraju ustanovil pevski zbor Mojce, v katerem so peli tudi njegovi vnuki. K njemu na Trebinjo so prihajali pevci od blizu in daleč, tudi znameniti Slovenski oktet, ki mu je leta 1970 podaril skulpturo

Mojce, ki stoji pred njegovim domom. Jeseni leta 1975 je Pavlu umrla njegova življenjska družica Amalija. To ga je hudo prizadelo, vendar je še sedel za harmonij in tako napisal dve od poslednjih skladb: eno je posvetil vnukinji Tatjani, drugo pa rodnemu kraju naslovom Vasica moja. Enajstega decembra leta 1979 je umrl. Njegov glasbeni dar se pretaka tudi po žilah njegovih potomcev.

Pred Kernjakovim domom stoji od leta 1970 kip Mojce, darilo Slovenskega okteta, vrhunskega izvajalca njegovih pesmi; ob kipu je Pavletova vnukinja Milena Kernjak. / Foto: Grega Flajnik